

*Publication is financed by
the European Commission and the Council of Europe
Joint Programme*

**Հրատարակությունն իրականացվում է Եվրոպական
հանձնաժողովի և Եվրոպայի խորհրդի համատեղ
ծրագրի աջակցությամբ**

This book is published with the financial support of the European Commission and the Council of Europe Joint Programme "Fostering a Culture of Human Rights" to enhance a European culture of human rights in the countries of the South Caucasus and Ukraine.

Legal and Human Rights Capacity Building Division
Technical Co-operation Department
Directorate of Co-operation
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs
Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex

Գիրքը հրատարակվում է Եվրոպական հանձնաժողովի և Եվրոպայի խորհրդի «Մարդու իրավունքների մշակույթի խթանման» համատեղ ծրագրի միջոցներով՝ մարդու իրավունքների եվրոպական մշակույթը Հարավային Կովկասի երկրներում և Ուկրաինայում զարգացնելու նպատակով:

Իրավական և մարդու իրավունքների զարգացման
ծրագրերի վարչություն
Տեխնիկական համագործակցության բաժին
Համագործակցության տնօրինություն
Մարդու իրավունքների և իրավական հարցերի
գլխավոր տնօրինություն
Եվրոպայի խորհուրդ
F-67075 Strasbourg Cedex

Edited by
VAHE YENGIBARYAN
*Executive Director of the Association of Judges
of the Republic of Armenia,
Professor of YSU Law Faculty, PhD in Law*

*ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի դոցենտ,
իրավագիտության թեկնածու
ՎԱՀԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆԻ խմբագրությամբ*

*ASSOCIATION OF JUDGES
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA*

**THE RIGHT TO PROPERTY UNDER THE
EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN
RIGHTS**

**A guide to the implementation
of the European Convention on Human Rights
and its protocols**

Aida Gric', Zvonimir Mataga, Matija Longar and Ana Vilfan

Human rights handbooks, No. 10

**Y E R E V A N
«ANTARES» 2008**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

**ՄԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ
ՍԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅՈՒՄ**

Մարդու իրավունքների եվրոպական
կոնվենցիայի և դրա արձանագրությունների
իրականացման ուղեցույց

Արդա Գրգիչ, Ջվոնիմիր Մատազա, Մատիա Լոնգար և Անա Վիլֆան

Ձեռնարկներ մարդու իրավունքների վերաբերյալ. թիվ 10

Ե Ր Ե Վ Ա Ն
«ԱՆՏԱՐԵՍ» 2008

ՀՏԳ- 347 : 341.231.14
ԳՄԴ- 67.99(2)3+67.91
Ե 472

**Տպագրվում է
ՀՀ դատավորների միության խորհրդի որոշմամբ**

Ենգիբարյան Վահե

Ե 472 Սեփականության իրավունքը մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայում.- Եր.: Անտարես, 2008.- 72 էջ:

Սույն աշխատանքում ներկայացված են սեփականության իրավունքի հիմնախնդիրները Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի լույսի ներքո: Միաժամանակ վերլուծված են խնդրո առարկայի վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մոտեցումներն ու նախադեպային պրակտիկան:

Ձեռնարկը նախատեսված է լուրջ օգնություն ցույց տալու իրավաստեղծ, իրավակիրառ ու գիտական գործունեությամբ զբաղվող անձանց, ինչպես նաև կարող է օգտագործվել ուսումնական նպատակներով:

Սույն հրատարակությունն արտացոլում է հեղինակների կարծիքները, և Եվրոպայի խորհուրդը պատասխանատվություն չի կրում դրանց համար: Դրանք չեն դիտվում որպես սույն հրատակարարությունում նշված իրավական փաստաթղթերի պաշտոնական մեկնաբանություններ և չեն կարող պարտադիր համարվել անդամ երկրների կառավարությունների, Եվրոպայի խորհրդի կանոնադրական մարմինների կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված այլ մարմինների համար:

ԳՄԴ- 67.99(2)3+67.91

ISBN 978-9939-51-086-6

© ՀՀ դատավորների միություն, 2008 թ.
© Ենգիբարյան Վահե, 2008 թ.
© Անտարես, 2008 թ.

Մարդու իրավունքների վերաբերյալ ձեռնարկների շարքը ներառում է.

Թիվ 1. Անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունք. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իրականացման վերաբերյալ (2001թ.)

Թիվ 2. Արտահայտվելու ազատություն. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի իրականացման վերաբերյալ (2001թ.)

Թիվ 3. Արդար դատաքննության իրավունք. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իրականացման վերաբերյալ (2001թ., 2-րդ հրատարակությունը՝ 2006թ.)

Թիվ 4. Մեփականության իրավունք. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իրականացման վերաբերյալ (2001թ.)

Թիվ 5. Ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի իրականացման վերաբերյալ (2002թ.)

Թիվ 6. Խոշտանգումների արգելում. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իրականացման վերաբերյալ (2003թ.)

Թիվ 7. Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով սահմանվող դրական պարտավորություններ. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի իրականացման վերաբերյալ (2007թ.)

Թիվ 8. Կյանքի իրավունք. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի իրականացման վերաբերյալ (2006թ.)

Թիվ 9. Մտքի, խղճի և կրոնի ազատություն. Ուղեցույց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի իրականացման վերաբերյալ (2007թ.)

Բովանդակություն

Ներածություն.....	11
Իրավունքի շրջանակներ	13
Պետության բացասական և դրական պարտավորությունները.....	17
Իրավունքի էությունը.....	18
Գույքի առգրավումը (երկրորդ կանոն)	19
Վերահսկողությունը սեփականության օգտագործման նկատմամբ (երրորդ կանոն).....	19
Գույքից անարգել օգտվելու իրավունքը (առաջին կանոն).....	20
Թույլատրելի սահմանափակումներ.....	21
Միջամտություն.....	21
Օրինականություն.....	21
Համընդհանուր շահ.....	23
Համարժեքություն.....	24
Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությունը Կոնվենցիայի այլ հոդվածներին.....	26
Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը.....	27
Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը.....	27
Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը.....	31
Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը.....	36
Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը.....	36
Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը.....	38
Ընդունելիության չափանիշները.....	41

Ratione temporis.....	41
Ratione materiae	48
Ratione loci.....	48
Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպային բնորոշ հիմնախնդիրներ.....	49
Վնասների փոխհատուցման պահանջներ.....	49
Հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող վարձակալություն.....	55
Կենսաթոշակային իրավունքներ և սոցիալական ապահովության այլ նպաստներ.....	60
Բանկերի հետ կապված հարցեր.....	62
Հարկերի հետ կապված հարցեր.....	66
Մեջբերված նախադեպերի ցանկ.....	68

**Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի
թիվ 1 արձանագրության
1-ին հոդված**

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը, որը երաշխավորում է սեփականության իրավունքը, սահմանում է.

Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Որևէ մեկին չի կարելի գրկել գույքից, բացառությամբ ի շահ հանրության և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Նախորդ դրույթները, այնուամենայնիվ, չեն խոչընդոտում պետության՝ այնպիսի օրենքներ կիրառելու իրավունքին, որոնք նա անհրաժեշտ է համարում ընդհանուր շահերին համապատասխան, սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու կամ հարկերի կամ մյուս գանձումների կամ տուգանքների վճարումն ապահովելու համար:

Ներածություն

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը երաշխավորում է սեփականություն ունենալու իրավունքը (տես էջ 4): Մարդու իրավունքների վերաբերյալ այլ միջազգային փաստաթղթեր, ինչպես, ասենք, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, ևս ճանաչում են սեփականության իրավունքը: Այդուհանդերձ, ո՛չ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, ո՛չ էլ Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, որոնք Համընդհանուր հռչակագրին իրավաբանորեն պարտադիր բնույթ են հաղորդել, չեն անդրադառնում սեփականության պաշտպանության խնդիրներին:

Նմանապես, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) մշակման ժամանակահատվածում երկրները չէին կարողանում ընդհանուր հայտարարի գալ: Առաջին արձանագրությամբ տրված ձևակերպումն առավել ճշգրիտ է սահմանում սեփականության իրավունքը՝ պետությանն օժտելով այդ իրավունքին միջամտելու ավելի լայն հնարավորություններով:

Marckx v. Belgium գործով¹ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ Դատարան) առաջին անգամ քննության առավ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը՝ Բելգիայի օրենսդրության հակաիրավականության համատեքստում, և տվեց հետևյալ պարզաբանումը.

Ճանաչելով, որ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի անարգել օգտվելու իր գույքից, 1-ին հոդվածն ըստ էության երաշխավորում է սեփականության իրավունքը: Այդպիսի տպավորություն են ստեղծում «օգտվել գույքից» և «օգտագործել սեփականությունը» արտահայտությունները (ֆրանսերենում՝ “biens”, “proprit”, “usage des biens”). “travaux preparatoires” արտահայտությունը, իր հերթին, միանշանակ հաստատում է այդ. խնդրո առարկան բնութագրելու համար հեղինակներն սպազա նախագծերում շարունակ գործածել են «սեփականության իրավունք» կամ «սեփականություն ունենալու իրավունք» արտահայտությունները, որոնցից էլ բխել է ներկայիս 1-ին հոդվածը: Անկասկած, սեփականությունը տնօրինելու իրավունքը սեփականության իրավունքի հիմնարար բաղադրիչներից է:

Այդ վճռում Դատարանը սահմանում է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակները. այն վերաբերում է միայն փաստացի առկա գույքին, և «չի երաշխավորում գույք ձեռք բերելու իրավունքը»:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածն անհատներին կամ իրավաբանական անձանց պաշտպանում է վերջիններիս գույքային իրավունքների իրականացմանը պետության կամայական միջամտություններից:

¹ Մեջբերված նախադեպերի ամբողջական հղումները տես ստորև՝ 50-52 էջերում:

Այդուհանդերձ, հողվածը ճանաչում է պետության իրավունքը՝ վերահսկելու անհատներին կամ իրավաբանական անձանց պատկանող գույքի նկատմամբ իրավունքների իրականացումը կամ անգամ գրկելու նրանց այդ իրավունքից՝ հողվածի դրույթներով սահմանված պահանջները պահպանելու պայմանով:

Կոնվենցիոն հաստատությունները պարտավոր են ապահովել, որ սեփականության իրավունքին ցանկացած միջամտություն կատարվի միայն հանրային շահից ելնելով: Օրինակ, իշխանության մարմինները կարող են վերահսկել սեփականության օգտագործումը՝ հարկերի կամ մյուս գանձումների կամ տուգանքների վճարումն ապահովելու նպատակով:

Հանրային շահի և անհատի շահերի միջև համամասնություն ապահովելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի միջամտությունը լինի ոչ կամայական և տեղավորվի օրենքի շրջանակներում: Ինչ վերաբերում է միջամտության անհրաժեշտությանը, ապա հարկ է նշել, որ անհրաժեշտությունը գնահատելու հարցում Դատարանը և Մարդու իրավունքների նախկին հանձնաժողովը (այսուհետ՝ Հանձնաժողով) պետությանն օժտել են, ընդհանուր առմամբ, լայն հայեցողությամբ: Չնայած որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը միանշանակ անդրադարձ չի կատարում գույքն առգրավելու կամ սեփականության իրավունքին այլ միջամտության դեպքում փոխհատուցում ստանալու իրավունքին, գործնականում դա անվերապահ ենթադրվում է (*Holy Monasteries v. Greece*): Միայն բացառիկ դեպքերում է, որ փոխհատուցում տրամադրելու մերժումը կարող է արդարացվել, ինչպես, ասենք, Գերմանիայի վերամիավորման իրադարձությունների պարագայում (*Jahn and others v. Germany*):

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը Կոնվենցիայի միակ հողվածն է, որը հստակ խոսում է «իրավաբանական անձանց» մասին: Յուրաբանչյուր դիմող, անկախ նրանից՝ ֆիզիկական, թե իրավաբանական անձ է, պետք է կարողանա ապացուցել խնդրո առարկա սեփականության նկատմամբ իր իրավունքների առկայությունը՝ Կոնվենցիայի առումով որպես «տուժող» որակվելու համար: Ստացվում է, որ ընկերություններն ընդգրկված են սեփականության իրավունքի շրջանակներում: Այդուհանդերձ, ընկերության բաժնետերերը չեն կարող զանգատ ներկայացնել կազմակերպության կրած վնասների կապակցությամբ, եթե չկարողանան ապացուցել, որ ընկերությունը կամ վերջինիս սնանկության հարցերով կառավարիչը չէր կարող ձեռնարկել ներպետական պաշտպանության միջոց (*Agrotexim and others v. Greece*): Խիստ բացառիկ պատճառաբանություն կպահանջվի, որպեսզի բաժնետերը կարողանա հանդես գալ որպես «տուժող»:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը չի առնչվում մասնավոր անհատների միջև առկա բացառապես պայմանագրային փոխհարաբերություններին: Ուստի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի կարգավորման

ողորտից դուրս են մնում դատարանների այն որոշումները, որոնք մեկ անհատին պարտավորեցնում են սեփականությունը հանձնել մեկ այլ անհատի՝ ելնելով, ասենք, իրավունքի համակիրառելի ոլորտներից, ինչպիսիք են պայմանագրային իրավունքը (դատական ակտի հարկադիր կատարման ընթացքում գույքի առգրավումը կամ վաճառքը), դելիկտային իրավունքը կամ ընտանեկան իրավունքը (կտակված կամ ամուսնության ընթացքում համատեղ ձեռք բերված գույքի բաժանումը):

Այնուամենայնիվ, սեփականության առնչությամբ անհատների միջև իրավահարաբերությունները քննության առնելիս Կոնվենցիոն մարմինները պետք է ճշտեն՝ օրենսդրությունը չի՞ ստեղծում, արդյոք, այնպիսի անհավասար պայմաններ, որի արդյունքում անձը կարող է կամայականորեն կամ անարդարացիորեն զրկվել սեփականությունից՝ հօգուտ մեկ այլ անձի: Որոշակի դեպքերում, սակայն, պետության վրա կարող է դրվել մասնավոր անհատների գործողությունների կարգավորմանը միջամտելու պարտավորություն դրվել: Ամփոփելով, հարկ է նշել, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը հիմնականում կիրառվում է այն դեպքերում, երբ պետությունն ինքն է միջամտում սեփականության իրավունքին կամ երրորդ անձին է թույլ տալիս միջամտել:

Չնայած նախքան Կոնվենցիան և դրա արձանագրություններն Արևելյան Եվրոպայի երկրների ստորագրման համար բաց անելն առկա որոշակի պատկերացումներին, սեփականության վերաբերյալ «մինչև կոնվենցիոն» չափանիշներն արդեն լայն տարածում էին գտել շատ ավելի բովանդակալից նախադեպային իրավունքում: Վերջին տարիներին Հանձնաժողովը և Դատարանը քննության են առել մի շարք իրավական խնդիրներ, որոնցում արտացոլված են այդ երկրներում կոմունիստական վարչակարգի վերացումից հետո առկա քաղաքական, պատմական և սոցիալական տարաբնույթ հանգամանքներ: Կոնվենցիոն հաստատությունները քննել են բազմաթիվ դիմումներ՝ խճճված փաստական ու իրավական հանգամանքներով, որոնց պատճառը պետությունների քաղաքական կամքի բացակայությունն է՝ նախորդ վարչակարգից ժառանգած անարդարությունները վերացնելու և տարբեր սոցիալական խմբերի միջև նոր հավասարակշռության հասնելու ուղղությամբ:

Իրավունքի շրջանակներ

Դիմողը թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը կարող է վիճարկել միայն այն դեպքում, երբ վիճարկվող միջամտությունը վերաբերում է իր «գույքին» հիշյալ դրույթում արտահայտված իմաստով:

«Գույք» հասկացության իմաստն ինքնուրույն է, որը պայմանավորված չէ ներպետական օրենսդրությունում ընդունված պաշտոնական բնորոշմամբ:

Հաճախ վեճի առարկա է դառնում այն, որ «գույք» հասկացությունը բավականին լայնորեն մեկնաբանված է Դատարանի նախադեպային իրավունքում, քանի որ այն ներառում է ոչ միայն տիրապետման իրավունքը, այլև նյութական իրավունքների մի ամբողջություն, ինչպես, ասենք, բաժնեմասերի, արտոնագրերի, միջնորդ դատարանների որոշումների, կենսաթոշակ ստանալու, վարձակալության և անգամ ձեռնարկատիրական գործունեություն ծավալելու հետ կապված իրավունքները:

Մեկնաբանության նման ընդարձակությունը պայմանավորված է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի ֆրանսերեն տեքստում “*biens*” բառի գործածությամբ: Ֆրանսերեն իրավաբանական տերմինաբանություն “*biens*” բառը վերաբերում է բոլոր գույքային (այսինքն՝ դրամական արտահայտություն ենթադրող) իրավունքներին:

Հետևաբար, պետք չէ զարմանալ, որ շարժական կամ անշարժ գույքի տիրապետումից բացի, բաժնեմասերը, մտավոր սեփականության իրավունքները, միջնորդ դատարանների ուժի մեջ մտած որոշումները, կենսաթոշակի իրավունքը, վարձակալության հետ կապված պայմանագրային հարաբերությունները ևս բնորոշվում են որպես «գույք»՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով:

Այդուհանդերձ, այդ հոդվածի պաշտպանությունից օգտվել հնարավոր չէ այնքան ժամանակ, քանի դեռ որոշակի գույքի նկատմամբ գույքային պահանջ ներկայացնել հնարավոր չէ: Ինչպես արդեն նշվել է, թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը չի երաշխավորում գույք ձեռք բերելու իրավունքը: Հենց այդ պատճառով է, որ *Marckx v. Belgium* գործով Դատարանը գտել էր, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը կիրառելի չէ ապօրինաձեռն երեխայի՝ մոր մահից հետո ժառանգություն ստանալու հնարավոր իրավունքի նկատմամբ: Եվ, հակառակը՝ այդ հոդվածը կիրառելի էր համարվել մի գործով, երբ դիմողը (նույնպես ապօրինաձեռն երեխա) արդեն իսկ ժառանգել էր ֆերմայի մի մասը, սակայն ոչ այն չափով, որքան կժառանգեր օրինական երեխա լինելու պարագայում:

Միևնույն ժամանակ, *X v. Germany* գործով Հանձնաժողովը որոշել էր, որ նոտարների սոսկ հավակնությունն առ այն, որ նոտարական վճարների չափը չի կարող կրճատվել՝ չի հանդիսանում սեփականության իրավունքի առարկա՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով:

Այնուամենայնիվ, դա չի նշանակում, թե «գույք» հասկացությունը վերաբերում է միայն «շոշափելի գույքին»: Գույք են համարվում նյութական այլ արժեքները ևս, այդ թվում այնպիսի պահանջները, որոնց կապակցությամբ դիմողը կարող է վիճարկել, որ ինքն առնվազն «օրինական հավակնություններ» ունի, որ դրանք կիրազորվեն (ինչը պետք է ունենա որոշակի հիմնավորում և ոչ թե լինի սոսկ ենթադրություն):

Պահանջը որպես գույք կարող է դիտվել միայն այն դեպքերում, երբ բավարար չափով հիմնավորված է, որ այդ պահանջի հիմքում առկա է հայցի ապահովման միջոց (“*suffisament établie pour être exigible*”): Որևէ

«օրինական հավակնություն» նշանակություն ունենալ չի կարող, եթե պահանջը բավարար չափով հիմնավորված չէ: Եվ, հակառակը՝ վերացական պահանջը չի կարող գույք համարվել: Ուստի, ասենք՝ վճարների վերաբերյալ նոտարի պահանջը «գույք» կարող է համարվել այն դեպքում, եթե այդ պահանջը հիմնավորվի նոտարի կողմից փաստացի մատուցված ծառայություններով և նոտարական վճարների վերաբերյալ գործող կանոնակարգերով:

Պահանջն առարկայացնելու, այսինքն՝ «գույք» համարելու մեկ այլ օրինակ է *Pressos Compania Naviera SA and others v. Belgium* գործը: Այդ գործով դիմողները նավատերեր էին, և նրանց նավերը նավաբեկության էին ենթարկվել Բելգիայի տարածքային ջրերում: Համարելով, որ նավաբեկությունները տեղի են ունեցել բելգիացի նավավարների մեղքով, որոնց գործողությունների համար, համաձայն բելգիական օրենսդրության, պատասխանատու էր պետությունը, նրանք զանգատ էին ներկայացրել պետության դեմ: Սակայն Բելգիայի օրենսդիրը 1998թ. օգոստոսին ընդունել էր օրենք, որը հետադարձ ուժով պետությանն ազատել էր պատասխանատվությունից: Դիմողները զանգատվել էին թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի հիման վրա՝ պնդելով, որ իրենց սեփականության իրավունքը ոտնահարվել է: Պետությունը վիճարկել էր, որ վերջինները չեն ունեցել գույք՝ հիշյալ հոդվածի իմաստով: Դատարանը նշել էր, որ համաձայն Բելգիայի դեիկտային իրավունքի՝ փոխհատուցման պահանջ առաջանում է վնասի առկայության դեպքում: Հետևաբար, այդ պահանջն իրենից նյութական արժեք էր ներկայացնում և համարվում «գույք»: Բացի դրանից, նախքան նոր օրենսդրության ընդունումը, համաձայն Վճռաբեկ դատարանի նախադեպերի, դիմողները կարող էին վիճարկել, որ ներպետական դատարանները պետք է որոշում կայացնեին իրենց օգտին, այսինքն՝ ընդունեին խնդրո առարկա դեպքերի կապակցությամբ իրենց ներկայացրած պահանջները:

Ձեռնարկատիրական գործունեությունը, որն ընկալվում է որպես իրավունքների, շահերի և որոշակի նպատակի ուղղված հարաբերությունների ամբողջություն, և որը կազմակերպվում է ձեռնարկատիրոջ կողմից՝ որպես տնտեսական միավոր, ևս պաշտպանվում է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով: Ձեռնարկատիրական գործունեությունը բաղկացած է շահերից ու այնպիսի հարաբերություններից, ինչպիսիք են, ասենք, հաճախորդների, բարի համբավի, գործարար գաղտնիքների, ինչպես նաև եկամտի հավանական աղբյուրների՝ կազմակերպական գործի և գովազդի հետ կապված հարաբերությունները: Իրականում, թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը գործարարության (ձեռնարկատիրական գործունեության) համար կիրառելի է միայն հաճախորդների և բարի համբավի մասերով, քանի որ դրանք հանդիսանում են որոշակի արժեքային միավորներ, որոնք իրենց բնույթից ելնելով՝ տարբեր առումներով առնչվում են մասնա-

վոր իրավունքին, հետևաբար, նյութական արժեք են ներկայացնում, և հողվածի առաջին նախադասության իմաստով հանդիսանում են «գույք»:

Օրինակ, *Iatridis v. Greece* գործով դիմողը բացօթյա կինոթատրոն էր գործարկում, որը կառուցված էր ոմն Կ.Ն.-ի իրավահաջորդների և հունական պետության միջև վեճի առարկա դարձած հողի վրա: Դիմողը կինոթատրոնն իրավահաջորդներից վարձակալել էր 1978 թվականին, սակայն 1988-ին իշխանությունները վտարել էին նրան՝ պետական գույքը ոչ պատշաճ պահպանելու պատճառաբանությամբ, և կինոթատրոնը հանձնել էին տեղական իշխանություններին: 1989 թվականին Աթենքի առաջին ատյանի դատարանը բեկանել էր վտարման որոշումը, սակայն ֆինանսների նախարարը հրաժարվել էր դատական որոշումը կատարելուց: Դիմողը Դատարանում գանգատվել էր, որ իշխանությունների կողմից կինոթատրոնը վերադարձնելուց հրաժարվելը հանգեցրել է գույքից անարգել օգտվելու իր իրավունքի ոտնահարման:

Դատարանը նշել էր, որ նախքան վտարումը դիմողը վարձակալության օրինական հիմքերով տասնմեկ տարի շարունակ գործարկել է կինոթատրոնը՝ առանց իշխանությունների որևէ միջամտության, որի արդյունքում ձեռք է բերել հաճախորդների որոշակի շրջանակ, ինչն իրենից նյութական արժեք է ներկայացնում:

Այնուհետև Դատարանը նշել էր, որ դիմողը, ով իր վարձակալած կինոթատրոնն աշխատեցնելու հատուկ արտոնագիր ուներ, տեղական իշխանությունների կողմից գրկվել էր դրանից և իր գործունեությունն այլ վայրում չէր ծավալել: Նշվել էր նաև, որ չնայած վտարման որոշումը բեկանելու վերաբերյալ դատական վճռի առկայությանը, դիմողը չէր կարողացել վերականգնել կինոթատրոնի նկատմամբ իր սեփականության իրավունքը, որովհետև ֆինանսների նախարարը հրաժարվել էր կինոթատրոնը տեղական իշխանություններին հանձնելու որոշումը չեղյալ հայտարարելուց: Այդ հանգամանքները հաշվի առնելով՝ Դատարանը եզրակացրել էր, որ տեղի է ունեցել միջամտություն դիմողի սեփականության իրավունքին, և արդյունքում՝ վճռել, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Կենսաթոշակի կամ սոցիալական ապահովության նպաստների իրավունքը ևս կարող է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի պաշտպանության առարկա դառնալ: *Stec and others v. the United Kingdom* գործով Դատարանը նշել է, որ արդի ժողովրդավարական պետությունում շատ քաղաքացիների գոյատևումն ամբողջովին կամ մասամբ կախված է սոցիալական ապահովության և այլ նպաստներից: Բազմաթիվ ներպետական իրավական համակարգեր ընդունել են, որ մնա անհատներին անհրաժեշտ է որոշակի հավաստիություն և վստահություն՝ այս կամ այն պահանջի բավարարման դեպքում նպաստներ ստանալու իրավունքի առումով: Հետևաբար, եթե ներպետական օրենսդրությունն անհատին օժտում է սոցիալական նպաստ ստանալու անժխտելի իրավունքով, այդ իրավուն-

քի կարևորությունը պետք է արտահայտվի նաև թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի կիրառելիությունն ամրագրելով: Այդուհանդերձ, այս դրույթը պետք է չմեկնաբանվի այնպես, որ տպավորություն ստեղծվի, թե այն անհատին իրավունք է վերապահում ստանալու որոշակի գումարի չափով նպաստ, չնայած այդ գումարի զգալի կրճատումը կարող է դիտվել որպես իրավունքի այդ տեսակի իրականացման վրա ազդող հանգամանք:

Դա նաև չի նշանակում, թե թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը երաշխավորում է թոշակ կամ սոցիալական ապահովության նպաստներ ստանալու՝ անհատի իրավունքը, եթե նման նպաստների համար ներպետական օրենսդրությունում հիմքեր չկան: Պատճառն այն է, որ կենսաթոշակ կամ սոցիալական նպաստներ ստանալու իրավունքը՝ որպես այդպիսին, երաշխավորված չէ Կոնվենցիայով. ամրագրված է նաև, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը գույք ձեռք բերելու իրավունք չի սահմանում:

Պետության բացասական և դրական պարտավորությունները²

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի համաձայն սեփականություն իրավունքը հարգելու պարտավորությունը ներառում է թե՛ բացասական, թե՛ դրական պարտավորություններ: Այս դրույթի կարևորագույն նպատակը գույքից անարգել օգտվելու իրավունքին պետության միջամտությունից անձին պաշտպանելն է (բացասական պարտավորություններ): Բացասական պարտավորությունների օրինակ են, ասենք, սեփականության հարկադիր օտարումը կամ ոչնչացումը, շինարարական սահմանափակումները, վարձակալության նկատմամբ վերահսկողությունը և գույքի ժամանակավոր ազգրավումը:

Pressos Compania Naviera SA and others v. Belgium գործով ճանաչվել էր պետության պատասխանատվությունը՝ օրենսդրության հետադարձ ուժի գործադրմամբ դիմողի ներկայացրած պահանջները չբավարարելու համար:

Մյուս կողմից, համաձայն Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի, թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով պաշտպանվող իրավունքի արդյունավետ իրականացումը կախված չէ միայն չմիջամտելու վերաբերյալ պետության պարտավորությունից. կարող են պահանջվել նաև պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ, հատկապես այն դեպքերում, երբ ուղղակի կապ

² Դրական կամ պոզիտիվ պարտավորություն, որը ենթադրում է պետության կողմից անհրաժեշտ որոշակի միջոցների ձեռնարկում՝ իրավունքի իրականացումն ապահովելու նպատակով, ի տարբերություն բացասական կամ նեգատիվ պարտավորության, որն իրենից ներկայացնում է մարդու իրավունքների իրականացմանը պետության կողմից չմիջամտելու կամ միջամտությունից ձեռնպահ մնալու պարտավորությունը (ծանոթագրությունը՝ թարգմանչի):

կա իշխանություններից դիմողի ունեցած օրինաչափ ակնկալիքների և գույքից անարգել օգտվելու միջև: Ամենայն հավանականությամբ, թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածին առնչվող նախադեպերը խիստ սակավաթիվ են: Այնուամենայնիվ, Դատարանի վերջին ժամանակների փորձը ցույց է տալիս, որ այդ դրական պարտավորությունները կարող են ծագել որոշակի հանգամանքների առկայության դեպքում:

Öneryildiz v. Turkey գործով պետությանը պարտավորեցվել էր գործնական քայլեր ձեռնարկել՝ թերի աղբահանության պատճառով առաջացած վատ պայմանների հետևանքով գույքի ոչնչացումը կանխելու համար:

Sovtransavto v. Ukraine գործով ճանաչվել էր, որ անբարեխիղճ գործողությունների արդյունքում դիմող կազմակերպության սեփականության իրավունքը ոտնահարվել է, ինչի արդյունքում ընկերությունը կորցրել էր բաժնեմասի մի մասը, ինչպես նաև՝ վերահսկողությունն ընկերության գործունեության և ակտիվների նկատմամբ:

Իրավունքի էությունը

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը բաղկացած է երեք առանձին կանոնից: Այս վերլուծությունն առաջին անգամ կիրառություն է գտել *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* գործում, որը Կոնվենցիայի այդ հոդվածի վերաբերյալ Դատարանի կայացրած ամենանշանակալի որոշումներից է: Կանոնները սահմանվել էին հետևյալ շարադրանքով.

... Առաջին կանոնը, որն ընդհանուր բնույթի է, ձևակերպում է գույքից անարգել օգտվելու սկզբունքը (ձևակերպումը տրված է առաջին պարբերության առաջին նախադասությունում): Երկրորդ սկզբունքը վերաբերում է գույքի առգրավման հարցերին և այդ առնչությամբ հստակ պայմաններ է սահմանում (ներկայացված է նույն պարբերության երկրորդ նախադասությունում): Երրորդ սկզբունքն ընդունում է, որ պետությունները, ի թիվս այլ իրավասությունների, իրավունք ունեն հանրային շահից ելնելով վերահսկել գույքի օգտագործումը՝ այդ օրենքների կիրառման անհրաժեշտության պարագայում (ներկայացված է երկրորդ պարբերությունում):

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման առկայությունը քննարկելիս Դատարանն առաջին հերթին պետք է պարզի՝ տվյալ դեպքում առկա՞ է, արդյոք, սեփականության այնպիսի իրավունք (գույք), որը կարող է այդ դրույթի կարգավորման առարկա հանդիսանալ: Երկրորդ հերթին պետք է քննարկվի՝ այդ սեփականության օգտագործմանը որևէ միջամտություն եղե՞լ է, արդյոք, և, վերջապես, պետք է պարզվի այդ միջամտության բնույթը (այսինքն՝ այն, թե երեք կանոններից որն է կիրառելի):

Այդուհանդերձ, հարկ է նկատել, որ առանձին լինելով հանդերձ՝ այդ երեք սկզբունքները փոխկապակցված են: Երկրորդ և երրորդ կանոնները վերաբերում են գույքից անարգել օգտվելու իրավունքին կատարվող միջամտությունների առանձին փուլերին, հետևաբար, պետք է մեկնաբանվեն առաջին կանոնում սահմանված ընդհանուր սկզբունքների լույսի ներքո:

Գույքի առգրավումը (երկրորդ կանոն)

Գույքի առգրավմամբ, ըստ էության, վերացվում են սեփականատերերի օրինական իրավունքները: Սակայն առավել ընդհանրական Դատարանը պետք է ուսումնասիրի ոչ միայն սեփականության նկատմամբ իրավունքների ձևական (ֆորմալ) օտարման կամ փոխանցման հարցը, այլև պետք է քննության առնի տվյալ իրավիճակի հանգամանքները՝ սեփականության *de facto* օտարման փաստը պարզելու համար:

Papamichalopoulos v. Greece գործով դիմողների արժեքավոր հողամասը 1967թ. բռնապետական ժամանակահատվածում պետության կողմից վերցվել և հանձնվել էր ռազմածովային նավատորմին, որն այդ տարածքում ռազմածովային բազա էր հիմնել: Քանի որ այդ ժամանակից ի վեր դիմողները չէին կարողացել արդյունավետորեն օգտվել իրենց գույքից կամ վաճառել այն՝ պետությունը պատասխանատու էր ճանաչվել գույքի *de facto* օտարման համար:

Brumărescu v. Romania գործով դիմողը առաջին ատյանի դատարանի կողմից իր օգտին կայացված վճռի հիման վրա վերականգնել էր իր ծնողներին պատկանող, 1950թ. պետականացված տան նկատմամբ սեփականության իրավունքը: Այնուհետ Գերագույն դատարանը բեկանել էր առաջին ատյանի դատարանի վճիռը, որի արդյունքում դիմողին արգելվել էր օգտագործել խնդրո առարկա տունը: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը համարել էր, որ դիմողի գույքի վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանի վճիռը համապատասխանում է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի էությանը, և գործը քննել էր այդ դրույթի երկրորդ կանոնի լույսի ներքո:

Վերահսկողությունը սեփականության օգտագործման նկատմամբ (երրորդ կանոն)

Գործադրվող միջոցը ենթակա է կարգավորման այս դրույթով, եթե պետության համար գլխավոր նպատակը գույքի օգտագործումը վերահսկելն է՝ լինի դա հանրային շահից ելնելով, թե «հարկերի կամ մյուս գանձումների կամ տուգանքների վճարումն ապահովելու համար»:

Handyside v. the United Kingdom գործով իշխանություններն առգրավել էին դիմողի գիրքը, քանի որ այն անպարկեշտ տեսարաններով պատկերներ էր պարունակում: Քանի որ գիրքն առգրավվել էր ժամանակավոր-

րապես՝ գործադրված միջոցը գույքի առգրավում չէր համարվել, ուստի այն քննվել էր թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի երրորդ կանոնի շրջանակներում:

Mellacher and others v. Austria գործով դիմողները տիրապետում էին վարձակալության հանձնված բազմաթիվ բնակարանների: Նրանք Դատարանին զանգատվել էին նոր ուժի մեջ մտած Վարձակալության մասին օրենքի հիման վրա վարձավճարների չափը կրճատելու դեմ: Գործադրված միջոցը համարվել էր սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն:

Svenska Managementgruppen AP v. Sweden գործով դիմող ընկերությունը զանգատվել էր, որ նոր սահմանված շահութահարկի զանձումը, ինչպես նաև լրացուցիչ կենսաթոշակային վճարում կատարելու պարտավորությունը միջամտություն են սեփականության իրավունքին: Որոշվել էր, որ գործը ենթակա է քննության թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի երրորդ կանոնի շրջանակներում:

Գույքից անարգել օգտվելու իրավունքը (առաջին կանոն)

Առաջին կանոնը հաճախ ընդհանուր բնույթ է կրում և վերաբերում է բոլոր այն իրավիճակներին, երբ տեղի է ունենում միջամտություն անհատի սեփականության իրավունքին, սակայն այդ միջամտությունը չի կատարվում գույքի առգրավման կամ սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելու ձևով: Այս կամ այն կանոնի կիրառման հարցը որոշելիս Դատարանը, որպես կանոն, պետք է առաջին հերթին պարզի, թե որքանով են կիրառելի երկրորդ կամ երրորդ կանոնները, քանի որ դրանք վերաբերում են գույքից անարգել օգտվելու իրավունքին միջամտությունների առանձին կատեգորիաների: Մյուս երկու կանոնների, մասնավորապես՝ սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողության տարաբնույթ մեկնաբանման պատճառով այս դրույթի կիրառումն սպասվածին չափ տարածված չէ:

Sporrong and Lönnroth v. Sweden գործով օտարման թույլտվության առկայության պատճառով խնդրո առարկա գույքի վաճառքի գինը նվազել էր: Այդուհանդերձ, դիմողները երբեք չէին դադարել գույքի սեփականատերը լինելուց, և նրանք կարող էին ցանկացած պահի իրենց ցանկությամբ վաճառել գույքը: Հետևաբար, գործն այդ մասով քննվել էր առաջին (ընդհանուր) կանոնի շրջանակներում, որով երաշխավորվում է գույքից անարգել օգտվելու հնարավորությունը:

Stran Greek Refineries v. Greece գործով դիմողի օգտին միջնորդ դատարանի կայացրած որոշումն օրենսդրությամբ համարվել էր իրավական ուժ չունեցող և քննվել էր առաջին կանոնի շրջանակներում:

Soloduyk v. Russia գործով դիմողի կենսաթոշակային վճարումները կատարվել էին ուշացումով և դրամական միավորի բարձր արժեզրկման

պայմաններում, ինչի արդյունքում փաստացի ստացված գումարների արժեքն էականորեն նվազել էր: Հետագայում այս գործը ևս քննվել էր ընդհանուր կանոնի լուսի ներքո:

Թույլատրելի սահմանափակումներ

Միջամտություն

Ինչպես արդեն նշվեց, սեփականության իրավունքը, այնուամենայնիվ, բացարձակ իրավունք չէ: Այն ենթակա է սահմանափակումների, որոնք հստակ նկարագրված են թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածում: Գույքից անարգել օգտվելու իրավունքին միջամտությունը կարող է թույլատրվել միայն, եթե այն.

- նախատեսված է օրենքով,
- բխում է հանրային շահից,
- անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում:

Բոլոր երեք պայմանները պետք է պահպանվեն միասնաբար: Եթե դրանցից անգամ մեկը կատարված չէ՝ նշանակում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի խախտում:

Ավելին, Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի համաձայն՝ պատերազմի կամ արտակարգ իրադրության պայմաններում պետությունը կարող է ձեռնարկել միջոցներ, որոնք շեղվում են գույքից անարգել օգտվելու իրավունքը հարգելու՝ վերջինիս պարտավորությունից, սակայն խստիվ այն չափով, որքանով պահանջում է ստեղծված իրադրությունը՝ ապահովելով, որ նման միջոցները չհակասեն պետության՝ միջազգային իրավունքի շրջանակներում ստանձնած այլ պարտավորություններին:

Օրինականություն

Գույքից անարգել օգտվելու իրավունքին միջամտությունն առաջին հերթին պետք է բավարարի իրավաչափության պահանջը: Չնայած այս հանգամանքը պարզորոշ նշված է միայն թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առաջին պարբերության երկրորդ նախադասությունում («այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով»), իրավական հիմնավորվածության սկզբունքը՝ որպես ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, անբաժանելի է Կոնվենցիայից, ուստի այն պետք է պահպանվի՝ անկախ այն բանից, թե կանոններից որն է կիրառվում:

Օրենքի հասկացությունը ևս Կոնվենցիայում ինքնուրույն իմաստ ունի: «Օրենք» ասելով նկատի չի առնվում բացառապես օրենքը՝ ձևական (ֆորմալ) առումով: Այն կարող է ներառել նաև իրավական այլ ակտերը

(ենթաօրենսդրական ակտերը), Սահմանադրությունը, տվյալ պետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագիրը, ինչպես նաև Եվրամիության օրենսդրությունը:

Օրենքը, որի հիման վրա պետությունը սահմանափակել է գույքից օգտվելու հնարավորությունը, ինքնին բավարար չէ ձևականորեն (ֆորմալ) ներպետական իրավական աղբյուր դիտվելու համար, այն պետք է նաև ներառի որակական որոշակի հատկանիշներ և ապահովի պատշաճ դատավարական երաշխիքներ՝ կամայական գործողություններից պաշտպանելու համար:

Օրինակ, *James v. the United Kingdom* գործով Դատարանը պնդել էր, որ.

... Կոնվենցիայում գործածված «օրենք» և «օրինական» հասկացությունները վերաբերում են ոչ միայն ներպետական օրենսդրության առկայությանը, այլև օրենքի որակին՝ պահանջելով, որպեսզի այն համապատասխանի օրենքի գերակայության սկզբունքին:

Հետևաբար, օրենքը պետք է մատչելի (հրապարակված) լինի, իսկ օրենքի դրույթները պետք է շարադրված լինեն բավարար հստակությամբ, որպեսզի համապատասխան անձինք կարողանան հնարավորինս կանխատեսել, թե ինչ հետևանքների կարող է հանգեցնել տվյալ գործողությունը և կարգավորել իրենց գործունեությունը: Դա չի նշանակում, թե հստակությունը պետք է բացարձակ լինի՝ բացառելով օրենքների կիրառման ընթացքում մեկնաբանության հնարավորությունը: Այդուհանդերձ, պահանջվում է կանխատեսելիության որոշակի աստիճան, որը կախված է խնդրո առարկա իրավական ակտի բովանդակությունից, դրա կարգավորման առարկայից, ինչպես նաև այն անձանց թվից ու կարգավիճակից, ում այդ ակտը հասցեագրված է:

Եթե Դատարանը պարզում է, որ սեփականության իրավունքին միջամտությունը չի կատարվել օրենքի շրջանակներում, ապա Դատարանը կարող է այլևս քննության չառնել պետության նպատակների իրավաչափությունը կամ գործադրված միջոցի համարժեքության հարցը: Նման դեպքերում ինքնըստինքյան համարվում է, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում, և Դատարանին այլևս անհրաժեշտ չի լինի պարզել՝ տեղի ունեցած անօրինական միջամտությունն իրավաչափ նպատակ հետապնդե՞լ է կամ արդյոք համարժեք է եղել:

Iatridis v. Greece գործով դիմողը վտարվել էր բացօթյա կինոթատրոնի զբաղեցրած տարածքից՝ չնայած այն հանգամանքին, որ այդ գործով վտարման որոշումը կայացվել էր փաստացի վտարումից ամիսներ անց: Դատարանը պարզել էր, որ խնդրո առարկա հողի նկատմամբ տիրապետման իրավունքները վերականգնելու վերաբերյալ դիմողի խնդրանքի մերժումն իշխանությունների կողմից (որն իրենից ներկայացնում է միջամտություն սեփականության իրավունքի իրականացմանը) անօրինա-

կան է եղել, հետևաբար՝ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Belvedere Alberghiera v. Italy գործով դիմող ընկերության հողամասն առգրավվել էր՝ ճանապարհաշինության նպատակով: Հետագայում իրավասու դատարանը բեկանել էր առգրավման որոշումը՝ այն համարելով անօրինակ: Սակայն, երբ դիմող կազմակերպությունը փորձել էր վերադարձնել հողամասը՝ այդ խնդրանքը մերժվել էր, քանի որ հողամասի վերադարձն այլևս անհնարին էր: Դատարանը եզրակացրել էր, որ հողամասը վերադարձնելու խնդրանքի մերժումը, ելնելով տվյալ գործի հանգամանքներից, առաջացրել է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Համընդհանուր շահ

Ի լրումն վերոշարադրյալի, հարկ է նշել, որ անհատի սեփականության իրավունքի իրականացմանը միջամտելը կարող է արդարացվել միայն այն դեպքում, երբ այն հետապնդում է իրավաչափ նպատակ՝ ելնելով ընդհանուր (հանրային) շահից: Այս պարտավորությունն առանձնակի սահմանված է գույքի առգրավման (հանրային շահ) և սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողության (ընդհանուր շահ) դեպքերի համար: Այդուհանդերձ, սեփականության իրավունքին ցանկացած միջամտություն՝ անկախ այն բանից, թե որ կանոնով է այն կարգավորվում, պետք է բավարարի իրավաչափ հանրային (կամ ընդհանուր) շահ հետապնդելու պահանջը:

«Հանրային շահի» հասկացությունը, անկասկած, ընդգրկում է: Իրենց հասարակության և կարիքների մասին առավել իրազեկ լինելով՝ ներպետական իշխանությունները, որպես կանոն, Դատարանից ավելի նպաստավոր դիրք են զբաղեցնում հանրային շահի հասկացությունը պարզաբանելու առումով: Հետևաբար, Դատարանը պետք է հարգի «հանրային շահի» վերաբերյալ հանրային իշխանությունների դիրքորոշումը, եթե այն ակնհայտորեն հիմնավորված է:

Օրինակ, *Former King of Greece and others v. Greece* գործով դիմողները՝ արքունի ընտանիքի անդամներ, գանգատվել էին, որ օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում իրենք զրկվել են Հունաստանում ունեցած որոշ հողամասերից: Կառավարությունը վիճարկել էր, որ պետության իրավաչափ նպատակը կայանում էր նրանում, որ անհրաժեշտ էր պահպանել վիճարկվող տարածքներում գտնվող անտառներն ու հնագիտական վայրերը. ավելին, նշվում էր, որ վիճարկվող օրենսդրությունը բխում էր էական հանրային շահից՝ երկրի՝ որպես հանրապետության, սահմանադրական կարգավիճակը պահպանելու նկատառումներից: Դատարանը նշել էր, որ անտառներն ու հնագիտական վայրերը պահպանելու վերաբերյալ Կառավարության փաստարկների օգտին խոսող ապացույցները բացակայում են: Չնայած որոշ կասկածներին՝ կապված այն

հանգամանքի հետ, որ վիճարկվող օրենսդրությունն ուժի մեջ էր մտել Հունաստանը հանրապետություն հռչակելուց գրեթե 20 տարի անց, Դատարանը, մյուս կողմից, ընդունել էր, որ դա անհրաժեշտ էր պետությանը՝ իր կարգավիճակին սպառնացող վտանգը չեզոքացնելու համար:

Համարժեքություն

Գույքից անարգել օգտվելուն միջամտությունը պետք է անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում և ուղղված լինի իրավաչափ նպատակի հասնելուն: Անհրաժեշտ է բարենպաստ հավասարակշռություն ստեղծել հանրության շահից բխող պահանջմունքների և անհատի հիմնարար իրավունքների միջև: Նման բարենպաստ հավասարակշռության հնարավոր չէ հասնել այն դեպքերում, եթե գույքի սեփականատերն ստիպված է «անհատական և չափազանց մեծ անհարմարություններ» կրել:

Այոքանով հանդերձ, Դատարանն անդամ պետություններին որոշակի հայեցողություն, այսպես կոչված՝ «հայեցողության թույլատրելի շրջանակ», թողնում է՝ նպատակ ունենալով պետական իշխանության մարմիններին դնել առավել նպաստավոր դիրքերում՝ կիրառվող սահմանափակումների կարիքը և անհրաժեշտությունը գնահատելիս, քանի որ հենց իշխանություններն են ուղղակիորեն առնչվում իրենց պետության ներսում ձևավորվող գործընթացներին: Այդ պատճառով, Կոնվենցիայի խախտում սկզբունքորեն տեղի չի ունենում, եթե կա կոնվենցիոն իրավունքն ավելի քիչ սահմանափակող միջոց, քան այն, որն ընտրվել է որոշակի նպատակի հասնելու համար, սակայն երկու միջոցներն էլ դուրս չեն պետության «հայեցողության թույլատրելի շրջանակից»: Մյուս կողմից, հետապնդվող նպատակի և միջամտության համարժեքության հարցը վճռելիս Դատարանն անպայմանորեն պետք է հաշվի առնի այլընտրանքային լուծումների առկայությունը:

Հայեցողության թույլատրելի շրջանակը պայմանավորված է նաև կոնվենցիոն իրավունքները պահպանելու հարցում Դատարանի ստանձնած երկրորդական դերով: Միևնույն ժամանակ, հայեցողության թույլատրելի շրջանակն անսահմանափակ չէ. այն համընթաց է Կոնվենցիայով Դատարանին վերապահված քննությանը: Այդ է պատճառը, որ Դատարանը պետք է չխուսափի պետության կողմից ձեռնարկված և հայեցողության թույլատրելի շրջանակով արդարացվող ցանկացած միջոցը քննադատելուց: Հայեցողության թույլատրելի շրջանակի սահմանները կախված են տվյալ գործի հանգամանքներից, Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքի տեսակից, միջամտության արդյունքում հետապնդված իրավաչափ նպատակի բնույթից, ինչպես նաև միջամտության ծավալներից:

Hentrich v. France գործով դիմողը հողամաս էր ձեռք բերել, որի նկատմամբ պետական իշխանության մարմինները հետագայում ցանկանում էին իրականացնել ձեռքբերման առաջնահերթության իրենց իրավունքը: Պետության ներկայացուցիչները պնդել էին, որ տվյալ գործով հանրային շահը հարկերից խուսափելու հնարավորությունը կանխելն է: Դատարանն ի սկզբանե եզրակացրել էր, որ առաջնահերթության իրավունքը պետությունն իրականացրել է կամայականորեն՝ սուբյեկտի ընտրությունը կատարելով նախապես, ինչպես նաև նշել էր, որ այդ գործողությունը կատարելով նախապես, ինչպես նաև նշել էր, որ այդ գործողությունները դժվար էր կանխատեսելի համարել: Համապատասխան ընթացակարգի հիման վրա Դատարանը որոշել էր, որ որպես պետության գործողությունների սուբյեկտ ընտրված դիմողին անձնական և չափազանց մեծ անհարմարություն է պատճառվել, որն իրավաչափ կարելի էր համարել միայն այն դեպքում, եթե դիմողը հնարավորություն ունենար արդյունավետորեն ընդդիմանալ իր դեմ գործադրված միջոցներին (որը նրան մերժվել էր): Սեփականության իրավունքի և ընդհանուր շահի պահանջի միջև ձևավորվելիք բարենպաստ հավասարակշռությունը, այդպիսով, ի չիք էր դարձել:

Scollo v. Italy գործով դիմողը Հռոմում բնակարան էր ձեռք բերել, որում վարձակալ էր բնակվում: Չնայած որ դիմողը հաշմանդամ էր և գործազուրկ, և ինքը կարիք ուներ բնակվելու այդ բնակարանում, սակայն նա չէր կարող վարձակալին վտարել բնակարանից ևս տասներկու տարի: Ինչպես վարձակալության հետ կապված բազմաթիվ այլ գործերի պարագայում, այս դեպքում ևս Դատարանը գործը քննել էր թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի երրորդ կանոնի՝ սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողության, շրջանակներում: Տեսնելով, որ ներպետական իշխանությունները վարձակալի վտարման նկատմամբ որևէ քայլ չեն ձեռնարկում, չնայած դիմողը նրանց նկարագրել էր իր դրությունը, Դատարանը եզրակացրել էր, որ դիմողի նկատմամբ կիրառված սեփականության օգտագործման սահմանափակումները հանգեցրել են համարժեքության և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման:

Pressos Compania Naviera SA and others v. Belgium գործով մի խումբ նավատերեր, ում նավերը նավաբեկության էին ենթարկվել Բելգիայի տարածքային ջրերում, հայց էին ներկայացրել բելգիացի նավավարների անփութության արդյունքում պատճառված վնասների հատուցման վերաբերյալ, որոնց գործողությունների համար պատասխանատու էր պետությունը: Դրանից հետո պետությունն օրենք էր ընդունել նման վնասների դիմաց հատուցում ստանալու իրավունքը վերացնելու մասին, որը հետագարձ ուժով չեղյալ էր դարձնում նավատերերի պահանջները: Դատարանը պնդել էր, որ առանց որևէ փոխհատուցման գույքը (սույն գործի պարագայում՝ պահանջը) մերժելը կարող է արդարացվել առանձնակի հանգամանքների առկայության դեպքում միայն: Սույն գործով, հետադարձ ուժով օժտված օրենսդրությունը, որի նպատակը դիմողների պահանջներ-

րի մերժումն էր, համարվել էր բարենպաստ հավասարակշռության սկզբունքին հակասող և ճանաչվել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությունը Կոնվենցիայի այլ հոդվածներին

Երբ վտանգվում է գույքից անարգել օգտվելու իրավունքը, խաղի մեջ են մտնում Կոնվենցիայով և դրա արձանագրություններով սահմանված այլ իրավունքներ:

Օրինակ, այն դեպքերում, երբ անձն ունի այս կամ այն վայրում բնակվելու իրավունք, ապա այդ իրավունքին միջամտությունը պետք է մանրամասն քննության առնվի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առումով: Իսկ եթե այդ վայրը միաժամանակ նաև այդ անձի բնակարանն է, ապա բնակարանից անարգել օգտվելու՝ 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող իրավունքը ևս ուսումնասիրության առարկա է դառնում: Նմանապես, շինությունը քանդելու կապակցությամբ ներկայացված բողոքը կարող է դիտվել որպես միջամտություն թե՛ անձի բնակարան ունենալու (անձնակալան ու ընտանեկան կյանքի) իրավունքին, և թե՛ գույքից անարգել օգտվելու իրավունքին: Եթե անձի բնակարանի կամ աշխատավայրի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը պաշտպանվում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով, ապա խնդրո առարկա անշարժ գույքը սովորաբար որպես գույք դիտվում է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով:

Տարածքների նախագծման, հարկերի և բնապահպանության վերաբերյալ օրենսդրության մեծ մասը միջամտություն է գույքից անարգել օգտվելու իրավունքին: Այդ դրույթները, որպես կանոն, տարանջատում են տարբեր սոցիալական և տնտեսական խմբերին, ինչը, ինքնին, խտրականություն է: Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը դատապարտում է խտրականությունն այնպիսի հիմքերով, ինչպիսիք են՝ ռասան, մաշկի գույնը, ազգությունը, գույքային դրությունը, և սահմանում է սեփականության պաշտպանության երաշխիքներ՝ ի լրումն թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված երաշխիքների:

Բացի դրանից, եթե փաստացի առկա գույքը պաշտպանվում է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով, ապա սեփականության իրավունքից օգտվելու երաշխիքները, հանդիսանալով քաղաքացիական իրավունքներ, արտացոլված են 6-րդ հոդվածի 1-ին մասում: Այսինքն, սեփականության իրավունքին վտանգ սպառնալու դեպքում անձը կարող է դիմել դատարան, օգտվել տարբեր դատավարական երաշխիքներից, և, ի վերջո, պահանջել այդ դատավարությունների արդյունքում կայացված դատական որոշումների կատարում:

Կոնվենցիայի այլ հոդվածները ևս, ինչպես, ասենք, 3-րդ և 10-րդ հոդվածները, հիշատակվում են սեփականության իրավունքի պաշտպանությ-

յան հետ կապված դեպքերում, սակայն, հաշվի առնելով դրանց նվազ նշանակալիությունը, ինչպես նաև այն, որ Դատարանի համապատասխան նախադեպերը հատուկենտ են, թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածին այդ հոդվածների առնչությունը մանրագլխին ուսումնասիրության առարկա չի դառնում:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը

Երբեմն պատահում է, որ դիմողները գանգատ են ներկայացնում սոցիալական կամ կենսաթոշակային ապահովության վճարների հարցերով, որոնք, սկզբունքորեն, կարող են սեփականություն համարվել, սակայն գանգատի հիմքում դնում են նաև Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը՝ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի առումով: Կոնվենցիոն մարմինները, այնուամենայնիվ, հազվադեպ են ընթացք տալիս նման գանգատներին: *Predojević and others v. Slovenia* գործով Դատարանն ակնհայտ անհիմն լինելու հիմքով անընդունելի էր համարել դիմողների գանգատն այն մասին, որ զինվորական կենսաթոշակից զրկվելու արդյունքում իրենք ենթարկվել են անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի և զրկվել սեփականությունից: Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ ներկայացված գանգատների կապակցությամբ ևս Դատարանը եզրակացրել էր, որ դիմողները չեն համապատասխանում ներպետական օրենսդրությամբ կենսաթոշակ ստանալու համար սահմանված պահանջներին:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը պաշտպանում է անկողմնակալ դատարանի իրականացրած դատավարության արդյունքում վեր հանված քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտավորությունները: Այդ քաղաքացիական իրավունքներից մեկն էլ սեփականության իրավունքն է: Եթե թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը պաշտպանում է սեփականության իրավունքն ըստ էության, ապա 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը դատավարական երաշխիքներ է տրամադրում սեփականության հետ կապված վեճերի լուծման համար: Այլ կերպ ասած՝ առաջին դրույթը պահանջներ է սահմանում սեփականության իրավունքին միջամտության ընդունելիության վերաբերյալ, իսկ երկրորդ դրույթը երաշխավորում է դատարանի մատչելիությունը և արդար դատաքննությունը՝ կատարված միջամտության քույլատրելիության և սեփականության իրավունքների ճանաչման վերաբերյալ գործերով: Եթե դիմողներն առկա գույք կամ առն-

վազն դրա հետ կապված օրինաչափ հավակնություններ չունեն՝ նրանք չեն կարող հենվել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի վրա: Նման պահանջ, սակայն, սահմանված չէ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի երաշխիքներից օգտվելու համար, քանի որ այդ դրույթի համար էականն այն է, որ դատավարության արդյունքում կայացված վճիռը որոշիչ նշանակություն ունենա սեփականության իրավունքի ճանաչման կամ սեփականության գոյության առումով:

Ողջամիտ ժամկետում դատաքնության իրավունքի խախտման վիճարկումը կարող է երկու դրույթների կապակցությամբ էլ հարցեր առաջացնել, քանի որ անհիմն ձգձգվող դատական գործընթացների պատճառով դրանց արդյունքը որոշ ժամանակ անորոշ է մնում, ինչը կարող է վնասակար հետևանքներ ունենալ խնդրո առարկա սեփականության իրավունքների համար: Նման գանգատները՝ ձգձգումների մասով, ենթակա են քննության 6-րդ հոդվածի հիման վրա, մինչդեռ դատավարության արդյունքները պետք է քննության առնվեն թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի լույսի ներքո: Դատավարության տևողությունը կարող է խիստ անբարենպաստ ազդեցություն ունենալ արժեզրկման առումով: *Aka v. Turkey* գործով, օրինակ, դիմողին հաջողվել էր հասնել իր օտարված հողամասի դիմաց տրված փոխհատուցման չափի ավելացման: Ներպետական իշխանությունների կողմից տրամադրված փոխհատուցման գումարը ներառում էր 30%-ի չափով սովորական տոկոս, մինչդեռ արժեզրկումն այդ ժամանակ կազմում էր տարեկան 70%: Դատարանը եզրակացրել էր, որ դիմողին պատկանող գույքի օտարման կապակցությամբ նրան վճարվելիք փոխհատուցման գումարի և փաստացի վճարված գումարների միջև տարբերության պատճառը մասամբ երկարատև դատավարությունն է եղել: Այդ վնասը, հողամասը կորցնելու հետ մեկտեղ, խախտել էր հավասարակշռությունը, որը պետք է պահպանվեր դիմողի սեփականության իրավունքի և ընդհանուր շահի միջև: Ուստի Դատարանը գտել էր, որ ոտնահարվել է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը, քանի որ ներպետական օրենսդրությունը պետությանը թույլ էր տվել օգուտ ստանալ ոչ սովորական՝ պետության համար նպաստավոր իրադրությունից՝ չկատարելով հավուր պատշաճի արագ դատաքնություն իրականացնելու իր պարտավորությունները:

Դատարանն այլ եզրակացության էր հանգել մեկ ուրիշ գործով, երբ ներպետական քննության փուլում դիմողի գանգատներն ուղղված էին ոչ թե պետության, այլ մասնավոր անձանց դեմ: *O.N. v. Bulgaria* գործով դիմողը գանգատվել էր, որ ներպետական դատարանները հրաժարվել էին հաշվի առնել արժեզրկման հանգամանքը և, ի վերջո, նրան վճարվել էր բազմակի փոքր գումար, քան պետք է վճարվեր՝ համաձայն վիճարկվող պայմանագրի: 6-րդ հոդվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի կապակցությամբ ներկայացված գանգատները Դատարանն անընդունելի էր համարել: Դատարանը եզրակացրել էր, որ պետության վրա արժույ-

թի անկման և արժեզրկման բարձր տեմպերի հետ կապված իրադրությունները հարթելու դրական պարտավորություն դնելը նույնն է, ինչ պետության վրա գույքի արժեքը երաշխավորելու պարտավորություն դնելը՝ անկախ ցանկացած արժեզրկումից կամ տնտեսական այլ երևույթներից:

Դատական վճռի իրականացումը կազմում է 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված արդար դատաքննության անքակտելի մասը: Դրանում ընդգրկված դատավարական երաշխիքները կարելի է անբովանդակ համարել, եթե չի հարգվում այն որոշումը, որի կայացմանն այդ դրույթը միտված է: Նման դեպքերում Դատարանը համարում է, որ դիմողը գրկվել է դատարանի մատչելիության իրավունքից, իսկ եթե ներպետական դատավարության ընթացքում շոշափվում է նաև սեփականության իրավունքը, ապա դատավճռի պահանջները չկատարելը ևս կարող է հանգեցնել սեփականության իրավունքի ոտնահարման: *Burdov v. Russia* գործով պետության վրա պարտավորություն էր դրվել փոխհատուցելու ռադիոակտիվ քափոնների խիստ ազդեցության արդյունքում դիմողի առողջությանը պատճառված վնասը: Դատարանը մերժել էր պետության փաստարկներն առ այն, որ պետության կողմից դատական ակտը կատարելուց խուսափելու պատճառը ֆինանսական միջոցների բացակայությունն է եղել, և եզրակացրել էր, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում: Միջոցների բացակայության վիճարկումը նույն արդյունքին էր հանգեցրել *Prodan v. Moldova* գործով: Այդ գործով ներպետական դատարանները բավարարել էին բնակարանների վաճառքի պայմանագրերն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ դիմողի գանգատը, ինչին վերջինս հասել էր իրավունքների վերականգնման արդյունքում: Տեղական ինքնակառավարման մարմիններին սկզբում կարգադրվել էր այդ բնակարանների բնակիչներին այլընտրանքային բնակավայր տրամադրել, սակայն հետագայում որոշումը փոփոխվել էր՝ տեղական ինքնակառավարման մարմիններին պարտավորեցնելով վճարել համապատասխան փոխհատուցում: Միջոցների բացակայությունը, սակայն, տարիներ շարունակ խոչընդոտել էր այդ որոշման կատարմանը: Դատարանը եզրակացրել էր, որ տեղի է ունեցել արդար դատաքննության և սեփականության իրավունքների խախտում:

Հիշյալ գործերը վերաբերում էին անհատների և պետության միջև ծագած վեճերին: Հարկ է նշել, սակայն, որ մասնավոր կողմերի միջև վեճերի վերաբերյալ գործերի համար 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիությունը սահմանափակ է: Այդքանով հանդերձ, ներպետական իշխանությունները պատասխանատու էին ճանաչվել այդ դրույթի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում մասնավոր անձանց դեմ ներպետական դատարանների վճիռների կատարումն ուշացնելու կամ դրանք չկատարելու համար: *Fuklev v. Ukraine* գործով Դատարանը եզրակացրել էր, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով սահմանված դրական պարտավորությունները կարող են սեփականության իրավունքի

պաշտպանության որոշակի միջոցներ ամրագրել անգամ այն դեպքերում, երբ տվյալ գործի առարկան մասնավոր անձանց կամ ընկերությունների միջև ծագած վեճն է: Հետևաբար, պետությունները պարտավոր են ապահովել, որպեսզի պահպանվեն ուժի մեջ մտած վճիռների իրականացման վերաբերյալ ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգերը:

6-րդ հոդվածի 1-ին մասի անբաժանելի մասն է կազմում իրավական հավաստիության սկզբունքը /principle of legal certainty/, որը պահանջում է, որ գործի լուծման համար կայացված, ուժի մեջ մտած որոշման կատարումը խոչընդոտների չհանդիպի: Ըստ *Brumărescu v. Romania* գործի հանգամանքների, պետականացված տունը դիմողի ծնողներին վերադարձնելու վերաբերյալ վճիռը կատարվել էր: Այդ կապակցությամբ, տվյալ գործով կողմ չհանդիսացող դատախազը հայց էր ներկայացրել Գերագույն դատարան, որը բեկանել էր վճիռը, ինչն էլ հանդիսացել էր 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կամ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման վերաբերյալ զանգատների քննությունը երբեմն կարող է կասկածի տակ դնել այլ դրույթի արդիականությունը: Սակայն Դատարանի նախադեպային իրավունքից հնարավոր չէ գտնել այնպիսի սահմանում, որը պարզորոշ ցույց կտար, թե որ դեպքերում է դա տեղի ունենում: Այստեղից պարզ է դառնում, որ այն դեպքերում, երբ ներպետական դատավարության արդյունքում կայացվում է ըստ էության որոշում, քննության են առնվում թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում բերված զանգատները, չնայած զանգատում հիմնական շեշտը դատավարության վրա դնելու դեպքում ուշադրությունը սևեռվում է 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի վրա: Օրինակ, *Draon v. France* գործով Դատարանն ընդունել էր, որ տեղի է ունեցել դիմողի սեփականության իրավունքի խախտում, որովհետև պետությունն ընդունել էր օրենք, որով սահմանափակվել էր հաշմանդամության արդյունքում պատճառված անհարմարությունների դիմաց տրվող փոխհատուցումը, մինչդեռ փոխհատուցման գործընթացը դեռևս ավարտված չէր: Դիմողները նաև զանգատվել էին, որ այդ օրենքի անհասպող կիրառման արդյունքում խախտվել է արդար դատաքննության իրենց իրավունքը, սակայն Դատարանը զանգատի այդ մասի քննությունը նպատակահարմար չէր համարել: Մյուս կողմից, *Canea Catholic Church v. Greece* գործով Դատարանը եզրակացրել էր, որ դիմողի՝ ձևական (ֆորմալ) առումով ձեռք բերված իրավասուբյեկտությունը չճանաչելը, չնայած դրա տասնամյակներ շարունակ գործնական կիրառությանը, հակասում է 6-րդ հոդվածի 1-ին մասին: Դիմող եկեղեցին պնդել էր, որ այդ մերժման արդյունքում գրկվել է իր սեփականության իրավունքը պաշտպանելու իրավական գործընթացներից մասնակցելու հնարավորությունից, սակայն Դատարանն այդ զանգատի քննությունը մերժել էր:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը

8-րդ հոդվածը պաշտպանում է անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը, որը ներառում է նաև բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունքը: Բնակարանի իրավունքի խախտումը վիճարկող և 8-րդ հոդվածին հղում կատարող դիմողները երբեմն հենվում են թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածին: Այս երկու դրույթներով առաջարկվող պաշտպանության միջոցների միջև տարբերությունը հազիվ նկատելի է և Դատարանի նախադեպային իրավունքում տարբեր դրսևորումներ ունի:

Այն, թե 8-րդ հոդվածի իմաստով ինչ է ընդգրկում «բնակարան» հասկացությունը, ներկայացված է *Fillow v. the United Kingdom* գործով: Ըստ այդ գործի հանգամանքների՝ դիմողները չէին զբաղեցնում Guersney կղզու վրա մոտ տասնինը տարի առաջ իրենց կառուցած տունը, սակայն այդ տան հետ նրանց կապը պահպանվել էր այն վարձակալության հանձնելու ձևով: Դատարանը եզրակացրել էր, որ դիմողներն ի վերջո փոխադրվել էին այդ տուն և, չունենալով այլ բնակարան, մտադիր էին մշտապես ապրել այնտեղ: Դա բավարար էր, որպեսզի 8-րդ հոդվածի իմաստով այդ տունը համարվեր նրանցը: Բայց քանի որ այդ ժամանակ Guersney կղզու վրա թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի գործողությունը չէր տարածվում, Դատարանն այդ դրույթի առնչությամբ ներկայացված գանգատներն անընդունելի էր համարել: Դատարանը դրանից հետո իր նախադեպային իրավունքում «բնակարան» հասկացության առավել լայն մեկնաբանություն երբևէ չի տվել:

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի ուղիները հաճախ հատվում են տարածքի վարձակալության և վարձակալության նկատմամբ վերահսկողության վերաբերյալ գործերում: *Larkos v. Cyprus* գործում մանրամասն ուսումնասիրվել է վարձակալության պայմանագրի ավարտից հետո վտարում նախատեսող օրենսդրությունը: Համապատասխան դրույթներով տարբերակված մոտեցում է նախատեսվում պետական սեփականություն հանդիսացող կացարանների բնակիչների և մասնավոր անհատների պատկանող բնակարանների վարձակալների նկատմամբ: Դատարանը գործը քննության էր առել 14-րդ հոդվածի շրջանակներում՝ 8-րդ հոդվածի համակցությամբ, այլ ոչ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով, որով նախատեսված է, որ այս կամ այն կացարանում բնակվելու՝ դրա բնակիչների իրավունքները պետք է դիտվեն բնակարանի իրավունքի և ոչ թե սեփականության իրավունքի լույսի ներքո:

Նմանապես, *Sorić v. Croatia* գործով Դատարանը եզրակացրել էր, որ ո՛չ 8-րդ հոդվածը, ո՛չ էլ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը բնակվողի համար չեն նախատեսում տվյալ գույքը, այս դեպքում՝ բնակարանը

ձեռք բերելու իրավունք: Հիշատակված դրույթներից առաջինով ընդամենը պաշտպանվել է իր փաստացի առկա բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը, իսկ երկրորդը երաշխավորում է միայն փաստացի առկա գույքից անարգել օգտվելու իրավունքը: Սույն գործով դիմողը երբևէ չէր հանդիսացել վեճի առարկա բնակարանի սեփականատերը, սակայն վաթսույն տարուց ավելի տնօրինել էր այդ բնակարանը: Նոր օրենսդրության կիրառումն ինքնին չէր հանգեցրել այդ վիճակի վատթարացման, սակայն դիմողին չէր էլ տրամադրել հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող, վերջինիս կողմից վարձակալությամբ զբաղեցված բնակարանը գնելու իրավունք:

Դրանից բխում է, որ նման մոտեցում չի կարող ցուցաբերվել այն դեպքերում, երբ սեփականատիրոջ իրավունքներն են դառնում վեճի առարկա: *Velosa Barreto v. Portugal* գործով դիմողը՝ սեփականատերը, գրկվել էր իր ժառանգած տան վարձակալության պայմանագիրը դադարեցնելու իրավունքից, չնայած այդ տունն զբաղեցնելու կարիք ինքն էլ ուներ: Դատարանը գտել էր, որ 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել, քանի որ դիմողի բնակարանային կարիքները ծայրահեղ չէին, որովհետև դատավարության ընթացքում վերջինիս կենսապայմանները բարելավվել էին: Դատարանն սկսել էր գործը քննել նաև թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում և գտել, որ դիմողի՝ իր վարձակալի հետ կնքած պայմանագիրը դադարեցնելու իրավունքի սահմանափակումը թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի երկրորդ պարբերության իմաստով հանդիսանում է սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն: Այդ վերահսկողությունը, սակայն, իրականացվել էր իրավաչափ սոցիալական քաղաքականության նկատառումներով, և Դատարանը եզրակացրել էր, որ պետությունը պահպանել է բարենպաստ հավասարակշռությունը վեճի կողմերի միջև: Քանի որ դիմողը ի պաշտպանություն իրեն փաստարկներ չէր ներկայացրել, Դատարանը հիմնվել էր 8-րդ հոդվածով նախատեսված սահմանումների վրա և համարել, որ դիմողի իրավունքների խախտում տեղի չի ունեցել:

Cvijetić v. Croatia գործով դիմողը գանգատ էր ներկայացրել իր նախկին ամուսնուն իր՝ ապօրինաբար զբաղեցրած բնակարանից վտարելու գործընթացի տևողության կապակցությամբ: Դատարանը վճռել էր, որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում՝ ելնելով այն փաստից, որ վտարման որոշումը երկար ժամանակ չկատարելու պատճառով նա գրկվել էր իր տանը բնակվելու հնարավորությունից: Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ դիմողի ներկայացրած գանգատները Դատարանը քննության չէր առել, քանի որ դրանք հիմնականում նույնն էին, ինչ 8-րդ հոդվածի կապակցությամբ ներկայացված գանգատները:

Դրան ի հակառակ, *Zaklanac v. Croatia* գործը, որում դիմողը վիճարկել էր, որ վտարման վերաբերյալ որոշման կատարումից խուսափելու արդյունքում խախտվել են իր՝ բնակարանի, անձնական և ընտանեկան

կյանքի նկատմամբ հարգանքի և սեփականության իրավունքները, Դատարանը քննել էր առանձին-առանձին՝ 8-րդ հոդվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում: Քանի որ վտարման գործողությունները դեռևս ընթացքի մեջ էին, զանգատները համարվել էին վաղաժամ և չէին ընդունվել:

Սեփականության իրավունքին միջամտությունների այլ ձևերը, ինչպես, ասենք, բնակարան կամ աշխատավայր ոստիկանության ներխուժման դեպքերը, մանրագնին ուսումնասիրվում են 8-րդ հոդվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում: *Niemietz v. Germany* գործով Դատարանն անհամարժեք էր համարել դիմող փաստաբանի գրասենյակի խուզարկության և փաստաթղթերի առգրավման նպատակով տրված անսահմանափակ օրդերը՝ հատկապես հաշվի առնելով փաստաբանի մասնագիտությանը բնորոշ գաղտնիության հանգամանքը: Դիմողը այնուհետ զանգատվել էր, որ խուզարկությամբ խախտվել է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը՝ հարվածելով իր՝ որպես փաստաբանի, վայելած հեղինակությանը: Քանի որ Դատարանն արդեն իսկ հաշվի էր առել դիմողի մասնագիտական հեղինակության վրա խուզարկության հավանական ազդեցությունը՝ 8-րդ հոդվածի համատեքստում՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում հարցն առանձին քննելը նպատակահարմար չէր համարել:

Նմանապես, *McLeod v. the United Kingdom* գործով դիմողի նախկին ամուսինը, ոստիկանության ուղեկցությամբ, իր ունեցվածքը վերցնելու նպատակով ներխուժել էր իրենց նախկին ընտանեկան տունը, որտեղ դիմողն այդ ժամանակ բնակվում էր: Դատարանը եզրակացրել էր, որ անդորրի պահպանման կամ հանցագործությունը կամխելու նկատառումներից ելնելով՝ ոստիկանության ներխուժումը կարելի էր արդարացված համարել: Այնուամենայնիվ, տվյալ գործով ոստիկաններն իրազեկ էին, որ դիմողը տանը չէ, հետևաբար, պետք է տուն չմտնեին, քանի որ նրանց համար պետք է պարզ լիներ, որ անկարգությունների կամ հանցագործության վտանգն աննշան է կամ ընդհանրապես այդպիսի վտանգ չկա: Չնայած Հանձնաժողովին իր զանգատը ներկայացնելիս դիմողը հիմնվել էր թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի վրա, իսկ Հանձնաժողովը դիմողի իրավունքների խախտում ի հայտ չէր բերել, վերջինս իր զանգատը Դատարանում չէր պնդել:

Բնակարանի իրավունքին միջամտության ծանրագույն ձևը և սեփականության իրավունքից զրկելու ծայրահեղ դրսևորումը կացարանն ավերելն է: Նման դեպքերում հաճախ զանգատները ներկայացվում են 8-րդ հոդվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում: *Selçuk and Asker v. Turkey* գործով Դատարանը զանգատները քննում էր երկու հոդվածներով միաժամանակ: Դատարանը պարզել էր, որ թուրքական անվտանգության ուժերը մտածված հրկիզել էին դիմողների տներն ու ունեցվածքը՝ վերջիններիս ստիպելով լքել իրենց ծննդավայր գյուղը:

Այդ հանգամանքները Դատարանի համար կասկած չէին թողել, որ կատարված գործողությունները հանդիսանում են առանձնակի ծանրության և որևէ ձևով չարդարացվող միջամտություն դիմողների անձնական ու ընտանեկան կյանքի ու բնակարանի իրավունքին, ինչպես նաև գույքից անարգել օգտվելու իրավունքի խախտում:

Տեղահանված անձանց վերաբերող գործերը նմանատիպ խնդիրներ են առաջացնում: Այդուհանդերձ, 8-րդ հոդվածի հիման վրա պահանջներ ներկայացնելիս դիմողներից կպահանջվի ապացուցել, որ բնակության այն վայրը, որտեղից իրենք տեղահանվել են, իրենց է պատկանել: Նման պահանջը մասամբ բխում է նրանից, որ 8-րդ հոդվածը միշտ չէ, որ բնակության վայրի նկատմամբ անհատների նախապատվությունը վեր է դասում հանրային շահից: Օրինակ, *Chapman v. the United Kingdom* գործով դիմողը հողակտոր էր գնել՝ հետագայում այնտեղ հաստատվելու մտադրությամբ: Սակայն իր հողի վրա ավտոշարժակազմերի կայանատեղ կառուցելու վերաբերյալ նրա դիմումը մերժվել էր՝ հաշվի առնելով այն անցանկալի ազդեցությունը, որ շինարարությունը կարող էր թողնել այդ գյուղական վայրերի վրա: Դատարանը որոշել էր, որ առանց շինարարության իրավունքի այդ վայրում ապրելուց բացի, դիմողն ուներ նաև բնակավայրի այլընտրանք, և համարել էր, որ 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել: Նույն պատճառով Դատարանը վճռել էր, որ իր ձեռք բերած հողակտորի վրա անարգել ապրելու՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով պաշտպանվող իրավունքը չի խախտվել:

Տարածքների նախագծմանը և հողամասերի օգտագործմանը վերաբերող միջոցառումներն ու կանոնները՝ շրջակա միջավայրի աղտոտման և հասարակական կարգի խախտման հետ մեկտեղ, պատկանում են գանգատների մույն խմբին, որը հանդիսանում է 8-րդ հոդվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի կարգավորման առարկաներից մեկը: Չնայած վերջին տարիներին նման գանգատների թվի նկատելի աճին, Դատարանը դեռևս չի քննել որևէ գործ, որում խախտված կլինեին այս երկու դրույթները միաժամանակ: Ընդհանուր առմամբ, Կոնվենցիայում կամ դրա արձանագրություններում չկա որևէ դրույթ անհատների բնապահպանական շահերի պաշտպանության վերաբերյալ, սակայն որոշ դրական պարտավորություններ ենթադրվում են: 8-րդ հոդվածի լայն մեկնաբանությունը Դատարանին թույլ է տվել քննության առնել բնապահպանական բնույթի տարբեր գանգատներ, որոնցում միջավայրին առնչվող գործոններն ուղղակիորեն լուրջ ազդեցություն են ունեցել անձնական և ընտանեկան կյանքի կամ բնակարանի վրա, ներառյալ այնպիսի գործեր, որոնցում պետությունն արդյունավետորեն չի պաշտպանել դիմողի իրավունքները: Մյուս կողմից, բնապահպանական միջոցառումները, այդ թվում՝ շինարարության ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունը, երբեմն այն նպատակն է, որով արդարացվում են միջամտություններն 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքներին: Երբ այդ նպատակը հետապնդվում է

ընդհանուր շահից ելնելով, ապա այն թույլ է տալիս վերահսկել գույքի օգտագործումը՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածին համապատասխան: Այս դրույթը, այնուամենայնիվ, չի երաշխավորում բարենպաստ միջավայրում գույքից անարգել օգտվելու հնարավորությունը: Ավելին, այն թույլ է տալիս բնապահպանական նկատառումներից ելնելով սահմանափակումներ դնել սեփականության օգտագործման նկատմամբ, եթե միմյանց բախվող շահերի միջև բարենպաստ հավասարակշռությունը վտանգված է: Բացի դրանից, թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը ենթադրում է դրական պարտավորություն, մասնավորապես, այն դեպքերում, երբ խնդրո առարկան իրականացվող վտանգավոր գործունեությունն է:

Ստացվում է, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածն ամրագրում է սեփականատիրական իրավունքները, այսինքն՝ այս կամ այն առարկան տնօրինելու՝ դիմողի գույքային կամ տնտեսական շահը, մինչդեռ 8-րդ հոդվածը երաշխավորում է գույքից անարգել օգտվելու շարունակականությունը: Այդքանով հանդերձ, այդ երկու դրույթներից որևէ մեկն անսահմանափակ պաշտպանություն չի ապահովում: Այս գաղափարի օգտին է խոսում նաև վարձակալության մասին վերը հիշատակված նախադեպը, որից պարզ է դառնում, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում վարձակալների ներկայացրած պահանջները (գույքային բնույթի) հազվադեպ են բավարարվում: Ներկայացված իրավագիտական բնորոշումներից բխող մեկ այլ եզրակացություն է այն, որ Դատարանը նախ պարզում է՝ բնակության տվյալ վայրն արդյոք հանդիսանում է բնակարան, և պահպանվե՞լ են, արդյոք, 8-րդ հոդվածով սահմանված երաշխիքները (խնդրո առարկա տարածք մուտք գործելու, այն զբաղեցնելու հանգամանքները կամ այնտեղ բնակվելու իրավունքը): Միայն դրանից հետո են խաղի մեջ մտնում թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով սահմանված երաշխիքները: Ուստի, եթե դիմողի իրավունքների վիճարկվող խախտումը միայն անձնական կյանքին է վերաբերում և խնդրո առարկա գույքի վրա չի գործել էական ազդեցություն կամ այդ ազդեցությունն աննշան է, Դատարանը, ամենայն հավանականությամբ, գործը կքննի 8-րդ հոդվածի լույսի ներքո և կվճռի, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում առանձին հարց քննելը նպատակահարմար չէ: Դատարանի նախադեպերում հակառակ մոտեցում դժվար է գտնել: Անկասկած, բոլոր այն դեպքերում, երբ «բնակարանի» առկայություն չի հայտնաբերվում, Դատարանն 8-րդ հոդվածի խախտում չի արձանագրի՝ անկախ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման կապակցությամբ արված եզրակացություններից:

Սեփականության իրավունքի և բնակարանի ու անձնական կյանքի իրավունքի խաչաձևման վերաբերյալ ներկայացված եզրակացությունները միանգամայն կիրառելի են նաև նամակագրության պաշտպանության վերաբերյալ գործեր ուսումնասիրելիս, չնայած այդ հարցի շուրջ Դատարանի նախադեպերը շատ ավելի սակավաթիվ են:

**Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի
10-րդ հոդվածը**

Handyside v. the United Kingdom գործով իշխանություններն առգրավել, այնուհետև ոչնչացրել էին դիմողի կողմից հրատարակված դասագրքի հարյուրավոր օրինակներ և այդ գրքի կադապարները՝ դրանց անպարկեշտ բովանդակության պատճառով: Դատարանը, համարելով, որ անդամ պետությունները 10-րդ հոդվածի համաձայն ունեն հայեցողության թույլատրելի շրջանակ, եզրակացրել էր, որ այդ դրույթի խախտում տեղի չի ունեցել: Քննության առնելով թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման վերաբերյալ ներկայացված գանգատները, Դատարանը պարզել էր, որ առգրավման դեմ ուղղված գանգատը ենթակա չէ քննության թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի երկրորդ նախադասության լույսի ներքո (գույքի ոչնչացում), քանի որ գործադրված միջոցը բացառապես ժամանակավոր բնույթ է կրել: Մյուս կողմից, առգրավման արդյունքում առաջացել է դիմողի սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն, ինչը տեղավորվում է այդ հոդվածի երկրորդ պարբերության կարգավորման առարկայում: Սակայն պետությունը համարվում է նման դեպքերում միջամտության անհրաժեշտությունը որոշող հիմնական ատյանը, և Դատարանը համարել էր, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածում ամրագրված «ընդհանուր շահի» հասկացությունը պետություններին մեկնաբանման լայն հնարավորություններ է ընձեռում: Այդ պատճառով Դատարանը գտել էր, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել: Քանի որ գրքերի ոչնչացումը պայմանավորված էր դրանց օրենքով արգելված և ընդհանուր շահի առումով վտանգավոր բովանդակությամբ, համարվել էր, որ գործադրված միջոցը ևս չի հակասում թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի երկրորդ պարբերությանը:

Համեմատաբար վերջերս քննված *Öztürk v. Turkey* գործով Դատարանն այլ մոտեցում էր հանդես բերել՝ եզրակացնելով, որ դիմողի հրատարակած գրքի օրինակների բռնագրավումն ու ոչնչացումը տեղի էին ունեցել դիմողի դատապարտման հետևանքով: 10-րդ հոդվածի խախտում չհայտնաբերելով՝ Դատարանը համարել էր, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման վերաբերյալ դիմողի գանգատները քննելը նպատակահարմար չէ:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը

Համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ 13-րդ հոդվածը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք, ով վիճարկում է, որ Կոնվենցիայով ամրագրված իր իրավունքները խախտվել են, պետք է ունենա պետա-

կան մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք:

Քանի որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով պաշտպանվող սեփականության իրավունքը Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունք է, պետությունները պարտավոր են ապահովել, որպեսզի իրենց իրավասության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր ոք ունենա այդ իրավունքի պաշտպանության արդյունավետ միջոցից օգտվելու հնարավորություն:

Այդ կապակցությամբ կարևոր է նշել, որ այն դեպքերում, երբ անհատի կողմից վիճարկվող կոնվենցիոն իրավունքը ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան համարվում է «քաղաքացիական իրավունք», ինչպես, ասենք, սեփականության իրավունքը, կիրառելի է նաև 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված պաշտպանությունը: Նման դեպքերում 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված երաշխիքները, ներառյալ՝ դատավարական ընթացակարգերի ամբողջությունը, ավելի խիստ են, քան 13-րդ հոդվածով սահմանվածները, և կլանում են վերջիններիս: Հետևաբար, այն դեպքերում, երբ Դատարանն ի հայտ է բերում 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում, 13-րդ հոդվածի առնչությամբ ներկայացված հարակից գանգատի վերաբերյալ վճիռ կայացնելու անհրաժեշտություն այլևս չի լինի: Պատճառն այն է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը 13-րդ հոդվածի նկատմամբ *lex specialis*³ է հանդիսանում: Նման դեպքերում իրավաբանական տեսակետից անիմաստ է քննության առնել նույն գանգատը՝ ավելի մեղմ պահանջներ սահմանող 13-րդ հոդվածի լույսի ներքո:

Այնուամենայնիվ, 13-րդ հոդվածը կարող է կիրառություն գտնել սեփականության իրավունքին վերաբերող գործերով, եթե այս կամ այն պատճառով 6-րդ հոդվածը կիրառելի չէ:

Օրինակ, իշխանության մարմինների և հանրային իշխանության կրողների՝ հանրային ծառայողների միջև ծագած աշխատանքային վեճերն իրենց բնույթով «քաղաքացիական» չեն, և, հետևաբար, դուրս են մնում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կարգավորման առարկայից (*Pellegrin v. France*): Նման դեպքերում 13-րդ հոդվածը կարող է գործողության մեջ դրվել, եթե գանգատի առարկա աշխատանքային վեճը վերաբերում է հանրային ծառայողի փաստացի ծառայած ժամանակահատվածի համար վարձատրությանը (որը հանդիսանում է «գույք») թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով:

Բացի դրանից, 6-րդ հոդվածը կիրառելի չէ դատական պաշտպանության նախնական կամ միջանկյալ միջոցների վերաբերյալ դատավարությունների ընթացքում: Ինչևէ, դատական պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի այն անհապաղ կիրառություն գտնի՝ անդառնալի վնասներից խուսափելու նպատակով: Սովորական միջոցները (ասենք՝ քաղաքացիական հայցը)

³ Հատուկ օրենք (ծանոթագրությունը՝ քարգմանչի):

միշտ չէ, որ կարող են ապահովել դա, քանի որ դրանց ընթացքը երբեմն չափազանց դանդաղ է կամ բավարար չափով ճկուն չէ: Ուստի 13-րդ հոդվածն իրավական պաշտպանության նախնական միջոցի առկայություն կարող է պահանջել այն դեպքերում, երբ դրանց բացակայությունը կարող է անդառնալի վնաս պատճառել դիմողի սեփականության իրավունքին: Նման իրավիճակներում իրավական պաշտպանության նախնական միջոցները կարող են առավել արդյունավետ լինել:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը և Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը

Խտրականության արգելումը, որն ամրագրված է 14-րդ հոդվածում, հիմնարար իրավունքներից մեկն է: Սակայն այդ իրավունքը չի կարող գոյություն ունենալ ինքնուրույն, այլ պետք է գործածվի Կոնվենցիայում շարադրված իրավունքների հետ մեկտեղ: Օրինակ, դիմողը, ով զանգատվում է, որ սեփականության իրավունքների կապակցությամբ խտրականության է ենթարկվել, իր զանգատը պետք է կառուցի 14-րդ հոդվածի հիման վրա՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի համակցությամբ: Նա պետք է ունենա սեփականություն՝ այդ դրույթի իմաստով, սակայն իր նկատմամբ գործադրված խտրականությունը վիճարկելու համար պարտավոր չէ ապացուցել, որ իր սեփականության իրավունքները ոտնահարվել են: Բավական է ապացուցել, որ ինքը ենթարկվել է այնպիսի վերաբերմունքի, որի արդյունքում կատարվել է ոտնձգություն իր սեփականության նկատմամբ, և որ այդ վերաբերմունքն անարդարացիորեն տարբեր է համեմատաբար նման իրադրություններում ցուցաբերվող վերաբերմունքից:

Ինչպես արդեն նշվել է *Marckx v. Belgium* գործով, Դատարանը վճռել էր, որ գործադրվել է խտրականություն մոր նկատմամբ՝ իր գույքից իր ապօրինիածին երեխաների անարգել օգտվելու առումով, սակայն թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում, որպես այդպիսին, չէր արձանագրել: Նույն կերպ, *Inze v. Austria* գործով Դատարանը գտել էր, որ դիմողի նկատմամբ խտրականություն է գործադրվել նրանով, որ ներպետական օրենսդրությունը ֆերման ամբողջությամբ ժառանգելու հարցում օրինական երեխաներին նախապատվություն էր տալիս ապօրինիածին երեխաների նկատմամբ: Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի համակցությամբ 14-րդ հոդվածի կիրառելիությունը ստուգվել էր ոչ թե նրանով, թե որքանով են ոտնահարվել դիմողի սեփականության իրավունքները, այլ պարզելով՝ ներկայացված պահանջները բավարարո՞ւմ են, արդյոք, «սեփականություն» հասկացության չափանիշները:

Հետաքրքրական է, որ սեփականության հետ կապված գործերով 14-րդ հոդվածի կիրառումը կարող է գերակայել սեփականության այն իրավունքների նկատմամբ, ինչը, Կոնվենցիայի անդամ պետությունները պարտավորվել են երաշխավորել: Այդ հոդվածը ներառում է նաև սեփականության այն իրավունքները, որոնց պաշտպանությունը պետություննե-

ըլ կամավոր են ստանձնել: *Gaygusuz v. Austria* գործով դիմողը զանգատվել էր, որ գրկվել է գործազուրկներից տրամադրվող արտակարգ օժանդակության հնարավորությունից՝ այն հիմքով, որ Ավստրիայի քաղաքացիություն չի ունեցել: Չնայած որ պետությունը պարտավոր չէր սոցիալական ապահովության նպաստներ տրամադրել իր տարածքում մշտապես բնակվող, քաղաքացի չհանդիսացող անձանց, Դատարանը եզրակացրել էր, որ այդ մեխանիզմը, որը թույլ էր տվել մերժել բոլոր մնացած պարտադիր պահանջներին համապատասխանող դիմողին օգնության ցուցաբերումը միայն քաղաքացիության հիմքով՝ հակասում է 14-րդ հոդվածին՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի համակցությամբ:

Դատարանը հաճախ է ընդգծել, որ տարբերակված մոտեցումը չի հակասի 14-րդ հոդվածի պահանջներին, եթե այն հիմնավորապես և օբյեկտիվորեն արդարացված լինի ընդհանուր շահի նկատառումներով: Սակայն տարբերակված մոտեցման անհրաժեշտությունը որոշելու հարցում պետություններին տրամադրվող հայեցողության թույլատրելի շրջանակը 14-րդ հոդվածի դեպքում շատ ավելի նեղ է, քան թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի պարագայում: Որոշակի հիմքերով տարբերակման դեպքերում, ինչպես, ասենք, սեռի և ռասայի առնչությամբ, Դատարանն ուշադրության է առնում միայն լավ հիմնավորված փաստարկները՝ պակաս նպաստավոր վերաբերմունքը որպես խտրականություն չդիտելու համար: Ի լրումն վերը նշված գործերով հիշատակված ապօրինի անություն և քաղաքացիության կապակցությամբ խտրականության հատկանիշների, 14-րդ հոդվածը ոչ սպառնիչ կերպով թվարկում է այն հիմքերը, որոնց հիման վրա խտրականություն գործադրելն արգելվում է: Սեփականության իրավունքի տիրություն գույքային դրությունից բխող խտրականությունն ավելի քան աչքի զարնող է:

Տարածքների նախագծման, հարկային և բնապահպանական օրենսդրությունը միջամտություն է սեփականության իրավունքներին: Այդ դրույթները, որպես կանոն, տարբերակում են մտցնում տարբեր սոցիալական և տնտեսական խմբերի միջև՝ երբեմն ելնելով սեփականության նկատառումներից: *Pine Valley Developments Ltd and others v. Ireland* գործով դիմողները հողամաս էին գնել՝ արդյունաբերական պահեստներ և վարչական շինություն կառուցելու թույլտվություն ստանալու ակնկալիքով: Շինարարության թույլտվություն չտրամադրելու պատճառով ձեռք բերված գույքի արժեքը նվազել էր: Դրանից հետո ընդունվել էր օրենսդրություն՝ շինարարական օրենսդրության սխալ կիրառման արդյունքում պատճառված վնասները շինարարության թույլտվություն տրամադրելու միջոցով վերականգնելու նպատակով: Սակայն դիմողներին շինարարության թույլտվություն չէր տրամադրվել: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը բավարարել էր նրանց զանգատն առ այն, որ իրենց նկատմամբ, այլ հողատերերի համեմատ, խտրականություն է ցուցաբերվել:

Սեփականության հետ կապված խտրականության մեկ այլ օրինակ է *Chassagnou v. France* գործը: Ըստ այդ գործի հանգամանքների՝ 20 հեկտարից պակաս տարածք ունեցող բոլոր հողատերերից որսորդության իրավունքն օրենքով փոխանցվել էր որսորդմիություններին: Դիմողները, որոնց հողամասը 20 հեկտարից պակաս էր, զանգատ էին ներկայացրել այն մասին, որ գույքի առգրավման արդյունքում իրենք դարձել են խտրականության զոհ: Դատարանը պարզել էր, որ համաձայն վիճարկվող օրենսդրության՝ միայն խոշոր հողատերերն իրավունք ունեին իրենց հայեցողությամբ տնօրինել սեփական հողատարածքը, ինչը դիմողներին և այլ մանր հողատերերի նկատմամբ խտրականություն էր՝ ի խախտումն 14-րդ հոդվածի՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի համակցությամբ:

14-րդ հոդվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի հարաբերակցության մեկ այլ կողմը վերաբերում է այն հարցին, թե որ դեպքերում է Դատարանը գործերը քննում կամ միայն սուբստանտիվ⁴ առումով կամ միայն խտրականության մասով, և որ դեպքերում՝ երկուսը միաժամանակ: *Chassagnou v. France* գործով Դատարանն ընդգծել էր հետևյալը. «Այն դեպքերում, երբ զանգատը հիմնված է միայն Կոնվենցիայի սուբստանտիվ հոդվածի վրա կամ ներկայացված է 14-րդ հոդվածի համակցությամբ, սակայն ի հայտ է բերվել միայն սուբստանտիվ հոդվածի խախտում, Դատարանի համար պարտադիր չէ գործը քննության առնել նաև 14-րդ հոդվածի լուսի ներքո: Սակայն մոտեցումն այլ է, եթե գործի հիմնական մեխը խնդրո առարկա իրավունքից օգտվելու կապակցությամբ ցուցաբերված անհավասար վերաբերմունքն է»: Բազմաթիվ հայտնի վճիռներում Դատարանը, քննելով թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի վերաբերյալ զանգատներ, վճռել է, որ կամ այդ դրույթի կապակցությամբ ներկայացված զանգատները 14-րդ հոդվածի համակցությամբ քննելը նպատակահարմար չէ, կամ որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածին վերաբերող զանգատը պետք է առանձին չքննվի: Դատարանն այդ որոշումը կայացրել է՝ անկախ զանգատն ըստ էության քննելու արդյունքներից: Եվ, հակառակը, եղել են դեպքեր, երբ Դատարանը, չգտնելով սուբստանտիվ դրույթի խախտում՝ զանգատը քննել է 14-րդ հոդվածի շրջանակներում:

Եվ այսպես, 14-րդ հոդվածը պաշտպանում է սեփականության իրավունքից օգտվելու հնարավորությունը՝ զերծ մնալով խտրականությունից: Այս դրույթի հիման վրա զանգատ ներկայացնելիս դիմողը պետք է ապացուցի, որ ունեցել է գույք՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով, և որ այդ գույքի հետ կապված իր իրավունքներն իրականացնելիս ենթարկվել է պակաս նպաստավոր վերաբերմունքի, քան մյուսները՝ նույնանման իրադրությունում: Այնուհետև պետությունը պետք է հիմնավորի,

⁴ Սուբստանտիվ կամ նյութաիրավական, ոչ դատավարական, ոչ ընթացակարգային (ծանոթագրությունը՝ քարզմանչի):

որ տարբերակված վերաբերմունքն իրականացվել է օրենքի հիման վրա, հետապնդել է իրավաչափ նպատակ, և որ այդ գործադրված միջոցները համարժեք են եղել հետապնդված նպատակին: Հարկ է նշել, որ այն դեպքերում, երբ տարբերակման առիթը սեփականությունն է, պետությանը տրամադրվող հայեցողության թույլատրելի շրջանակն ավելի լայն է, քան այն դեպքերում, երբ խտրականության հիմքը սեռն է, ազգությունը, սոցիալական դրությունը կամ նման այլ չափանիշներ:

Ընդունելիության չափանիշները

Պաշտպանության ներպետական միջոցների սպառումը

Համաձայն միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերի (Կոնվենցիայի 35-րդ հոդված)⁵ Դատարանը կարող է գործը քննության ընդունել միայն այն բանից հետո, երբ սպառվել են իրավական պաշտպանության բոլոր ներպետական միջոցները: Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի վերաբերյալ ներկայացվող գանգատները ևս բացառություն չեն այդ կանոնից (տե՛ս *Docevski v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”* գործը):

35-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն, դիմողները պարտավոր են օգտագործել ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված պաշտպանության բոլոր միջոցները, որոնք բավարար են վիճարկվող խախտումների հետևանքները վերացնելու համար: Բողոքը պետք է ներկայացվի իրավասու դատական կամ վարչական մարմնին և հասցվի մինչև հնարավոր բարձրագույն ատյան, օրինակ, Խորվաթիայի և Սլովենիայի սահմանադրական դատարան: Եթե դիմողներն, այդ ատյաններ դիմելու համար օրենքով սահմանված ժամկետները սեփական մեղքով բաց թողնելու պատճառով չեն կարողացել պատշաճ կարգով օգտվել պաշտպանություն ներպետական միջոցներից, ապա նրանց գանգատն անընդունելի կհամարվի՝ պաշտպանության միջոցները չսպառելու նկատառումներից ելնելով:

Ratione temporis⁵

Միջազգային պայմանագրային իրավունքի վերաբերյալ Վիեննայի 1969 թվականի մայիսի 23-ի կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Վիեննայի կոնվենցիա) 28-րդ հոդվածը սահմանում է, որ միջազգային պայմանագրի դրույթները կողմերի համար պարտադիր չեն այն գործողությունների կամ փաստերի առնչությամբ, որոնք տեղի են ունեցել նախքան տվյալ կողմի համար միջազգային պայմանագիրն ուժի մեջ մտնելը, կամ այն իրադրության առնչությամբ, որը դադարել է գոյություն ունենալ մինչև այդ պահը, եթե տվյալ պայմանագրով կամ այլ կերպ այլ բան նախատեսված չէ:

⁵ Ժամանակի գործոնը (ծանոթագրությունը՝ թարգմանչի):

Հանձնաժողովը և Դատարանը միջազգային իրավունքի այս ընդհանուր կանոնը հիմնավորապես ամրագրել են իրենց նախադեպերում (տե՛ս, մասնավորապես, *Blečić v. Croatia* գործը):

Այդպիսով, Դատարանն իրավասու չէ քննել պետության դեմ ուղղված այնպիսի գանգատներ, որոնցում վիճարկվող խախտումները հիմնված են նախքան տվյալ պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը տեղի ունեցած փաստերի վրա: Տեղի ունեցած իրադարձություններն այս կամ այն ամսաթվից առաջ, թե հետո կատարված լինելու հարցը վճռելիս բարդություններ են առաջանում այն դեպքերում, երբ տեղի ունեցածը մասամբ կատարվել է Դատարանի իրավագործության ժամանակից առաջ, մյուս մասը՝ դրանից հետո:

Blečić v. Croatia գործով Դատարանն ի մի է բերել այդ խնդրի վերաբերյալ իր նախադեպերը և մշակել սկզբունքներ, որոնք հետևյալ կերպ են կարգավորում Դատարանի իրավագործության ժամանակային հարցերը.

1. *Պետք է որոշել վիճարկվող միջամտության հիմքում ընկած փաստերի առնչությամբ Դատարանի իրավագործությունը՝ ժամանակային առումով: Դրանից հետո միջամտության հետևանքները վերացնելուն ուղղված պաշտպանության միջոցների ձախողումը չի կարող միջամտությունն ընդգրկել Դատարանի ժամանակային իրավագործության շրջանակներում:*

Կոնվենցիայով երաշխավորված իր իրավունքները պետության կողմից խախտվելու հարցով հանդես եկող դիմողից սովորաբար ակնկալվում է, որ նա ամենից առաջ պետք է դիմի իրավունքների վերականգնման՝ ներպետական օրենքով նախատեսված և իր համար մատչելի միջոցներին: Եթե պաշտպանության ներպետական միջոցներն արդյունք չեն տալիս և դիմողը հետագայում դիմում է Դատարան, ապա որպես նրա իրավունքների հավանական խախտման պատճառ կողմից ոչ թե միջամտության հետևանքները վերացնելուց հրաժարվելը, այլ ինքնին միջամտությունը...

2. *Հետևաբար, այն դեպքերում, երբ միջամտությունը տեղի է ունեցել նախքան վավերացումը, իսկ խախտված իրավունքների վերականգնումը մերժելը՝ դրանից հետո, Դատարանի ժամանակային իրավագործության հարցը վճռելիս նախապատվությունը վերջին ժամկետին տարու դեպքում կատարվի, որ Կոնվենցիան պետության համար պարտադիր է այնպիսի փաստի առնչությամբ, որը տեղի է ունեցել նախքան այդ պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը: Սակայն դա կհակասի միջազգային պայմանագրերի հետադարձ ուժի բացառման վերաբերյալ համընդհանուր կանոնին (ամրագրված Վիեննայի կոնվենցիայի 28-րդ հոդվածում):*
3. *Բացի դրանից, իրավունքի վերականգնման հնարավորություն ընձեռելը սովորաբար ենթադրում է այն փաստի ճանաչում, որ մի-*

ջամտությունը՝ այն իրականացնելու ժամանակ գործող օրենքով եղել է անօրինական (*tempus regit actum*): Ուստի նախքան Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելն ավարտված միջամտության հետևանքների վերացման ցանկացած փորձ՝ Կոնվենցիայի հիման վրա, անպայմանորեն կհանգեցնի Կոնվենցիայի հետադարձ ուժով կիրառման:

4. Եվ վերջապես, չնայած այն ընդունված իրողությանը, որ վավերացման պահից սկսած պետության բոլոր գործողությունները և թերացումները պետք է համապատասխանեցվեն Կոնվենցիայի պահանջներին (տես *Yağci and Sargin v. Turkey*, judgement of 8 June 1995, Series A no.319-A, էջ 16 § 40 գործը), Կոնվենցիան անդամ պետություններին ուղղակիորեն չի պարտավորեցնում վերականգնել նախքան վավերացումն իրականացված սխալ գործողությունների արդյունքում պատճառված վնասը (տես *Kopecký v. Slovakia* [GC], no. 44912/98, ECHR 2004-IX գործը): Ցանկացած այլ մոտեցում կխոչընդոտի թե՛ Միջազգային պայմանագրերի մասին կոնվենցիայով սահմանված հետադարձ ուժի բացառման, և թե՛ պետության պատասխանատվության վերաբերյալ օրենսդրության⁶ կարգավորման առարկա խախտման և իրավունքների վերականգնման հիմնարար տարբերակման սկզբունքներին:
5. Դատարանի ժամանակային իրավագործությունն ի հայտ բերելու համար կարևոր է յուրաքանչյուր գործով պարզել վիճարկվող միջամտության ճշգրիտ ժամանակը: Նման դեպքերում Դատարանը պետք է հաշվի առնի և՛ այն փաստերը, որոնց վերաբերյալ դիմողը զանգատ է ներկայացրել, և՛ ենթադրաբար խախտված կոնվենցիոն իրավունքի շրջանակը:

Blečić v. Croatia գործը վերաբերում էր դիմողի հատուկ պահպանվող, Չադարում գտնվող բնակարանի վարձակալության պայմանագրի դադարեցմանը՝ պատերազմի ընթացքում նրա երկարատև բացակայության կապակցությամբ: 1991թ. հուլիսին դիմողը թողել էր բնակարանն ու գնացել Հռոմ՝ դատերը տեսության: Քանի որ իր բացակայության ժամանակ պատերազմ էր սկսվել, և Չադարը մշտապես ոմբակոծվում էր, նա որոշել էր մնալ Հռոմում: 1991թ. նոյեմբերին ոմն Մ. Ֆ. և նրա ընտանիքն զբաղեցրել էին նրա բնակարանը: 1992թ. փետրվարին տեղական իշխանությունները հայց էին ներկայացրել դիմողի դեմ՝ ավելի քան վեց ամիս առանց հիմնավոր պատճառի բնակարանից բացակայելու հիմքով վարձակալության պայմանագիրը դադարեցնելու վերաբերյալ:

⁶ Միջազգային պարտավորության խախտման համար պետության պատասխանատվությունը կանոնակարգող սկզբունքների ամբողջությունը (ծանոթագրությունը՝ թարգմանչի):

Առաջին ատյանի դատարանը վճիռ էր կայացրել դիմողի դեմ՝ բավարարելով դիմողի հետ վարձակալության պայմանագիրը դադարեցնելու մասին տեղական իշխանությունների պահանջը, սակայն երկրորդ ատյանի դատարանը բեկանել էր այդ որոշումը՝ մերժելով տեղական իշխանությունների հայցը: Դրանից հետո՝ 1996թ. փետրվարի 15-ին, Գերագույն դատարանը բեկանել էր երկրորդ ատյանի դատարանի վճիռը և ուժի մեջ թողել առաջին ատյանի դատարանի վճիռը, որն այդպիսով *res judicata*-ի⁷ ուժով էր օժտվել: 1999թ. նոյեմբերի 8-ին, այսինքն՝ Կոնվենցիան Խորվաթիայի համար 1997թ. նոյեմբերի 5-ին ուժի մեջ մտնելուց հետո, Սահմանադրական դատարանը մերժել էր դիմողի սահմանադրական բողոքը Վճռարեկ դատարանի որոշման դեմ:

Դիմողը վիճարկել էր Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով երաշխավորված բնակարանի նկատմամբ հարգանքի և գույքից անարգել օգտվելու իրավունքների խախտումները:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն ընդգծել էր, որ Խորվաթիայի այն ժամանակ գործող օրենսդրությանը համաձայն՝ հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող վարձակալության պայմանագիրը ենթակա էր դադարեցման այն պահից, երբ վարձակալության պայմանագիրը դադարեցնելու վերաբերյալ վարձատուի պահանջը բավարարելու մասին դատարանի վճիռը դարձել էր *res judicata*: Եվրոպական դատարանը եզրակացրել էր, որ դիմողի վարձակալության պայմանագիրը դադարեցվել էր 1996թ. փետրվարի 15-ին Գերագույն դատարանի կողմից այդ մասին որոշում կայացնելու պահից: Դա տեղի էր ունեցել նախքան Կոնվենցիան Խորվաթիայի համար ուժի մտնելը: Հենց այդ որոշմամբ էր տեղի ունեցել միջամտությունը դիմողի կոնվենցիոն իրավունքներին, այլ ոչ Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ, որն ընդամենն անփոփոխ էր թողել արդեն տեղի ունեցած միջամտությունը:

Բացի դրանից, Դատարանը եզրակացրել էր, որ նման պարագայում Սահմանադրական դատարանը չէր կարող Գերագույն դատարանի որոշումը վերանայելիս կիրառել Կոնվենցիայի դրույթները՝ առանց Վիեննայի կոնվենցիայի 28-րդ հոդվածով պայմանավորված բարդություններին բախվելու:

Ամփոփելով, որ զանգատի հիմքում ընկած փաստերը վերաբերում էին ոչ թե Սահմանադրական դատարանի 1999թ. նոյեմբերի 8-ի որոշմանը, այլ Գերագույն դատարանի 1996թ. փետրվարի 15-ի որոշմանը, Դատարանը վճռել էր, որ գործն ըստ էության չի կարող քննարկվել՝ առանց իր ժամանակային իրավագործությունը տարածելու մի փաստի վրա, որը, ժամանակային առումով, այդ իրավագործության սահմաններից դուրս է: Հակառակ դեպքում կառաջանար հակասություն միջազգային իրավունքի

⁷ Միևնույն, մեկ անգամ արդեն քննված և վճիռ կայացված գործի կրկնակի քննության անթույլատրելիության սկզբունք (ժանոթագրությունը՝ թարգմանչի):

համընդհանուր կանոնների հետ: Հետևաբար, զանգատը համարվել էր Կոնվենցիայի դրույթներին *ratione temporis* չհամապատասխանող:

Դատարանը նույն մոտեցումն էր ցուցաբերել մեկ այլ՝ *Mrkić v. Croatia* գործով, որը ևս վերաբերում էր դիմողի հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող վարձակալության պայմանագրին: Սակայն այս դեպքում դիմողի վարձակալությունը դադարեցվել էր այն պահից, երբ երկրորդ ատյանի դատարանն անփոփոխ էր թողել առաջին ատյանի դատարանի կողմից դիմողների դեմ կայացված որոշումը, որն, այսպիսով, *res judicata* էր դարձել: Քանի որ դա տեղի էր ունեցել 1997թ. մարտին, այսինքն՝ նախքան Կոնվենցիան Խորվաթիայի համար ուժի մեջ մտնելը, գործով էական չէր այն հանգամանքը, որ թե՛ Գերագույն դատարանի և թե՛ դրան հաջորդած Սահմանադրական դատարանի որոշումները կայացվել են վավերացումից հետո՝ ի տարբերություն *Blečić v. Croatia* գործի: Ճիշտ է, դիմողների զանգատը վերաբերում էր Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին, սակայն *Blečić*-ի գործը նկատի առնելով՝ հազիվ թե Դատարանն այլ եզրակացության հանգեր, եթե դիմողների զանգատը վերաբերեր նաև թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածին:

Վերոհիշյալ դատողությունները վերաբերում են միայն այն գործերին, որոնցում զանգատարկված միջամտությունները մեկնագամյա գործողությունների բնույթ են կրում: Սակայն, եթե վիճարկվող միջամտությունը վերաբերում է տևական իրադրության, որը շարունակվում է տվյալ պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց հետո, Դատարանն իրավասու է քննության առնել վավերացումից հետո ընկած ժամանակահատվածը:

Տևական խախտման ընդհանուր գաղափարը սեփականության իրավունքի համատեքստում Դատարանն ընդունել է *Loizidou v. Turkey* գործում, համաձայն որի հանգամանքների կիսրոսցի հույն դիմողը տուն ուներ Հյուսիսային Կիպրոսում, որն ստիպված էր լքել 1974 թվականին կղզու մի մասի թուրքական բռնազավթումից հետո: Նա թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ զանգատ էր ներկայացրել Դատարան առ այն, որ թուրքական զինված ուժերի ներկայության արդյունքում ինքը տևական ժամանակ գրկված է իր գույքից օգտվելու հնարավորությունից:

Թուրքական կառավարությունը, ի թիվս այլ հարցերի, առարկել էր, որ դիմողի գույքն անվերադարձ առգրավվել է՝ Հյուսիսային Կիպրոսի Թուրքական Հանրապետության (ՀԿԹՀ) 1985թ. մայիսի 7-ին ընդունված Սահմանադրության 159-րդ հոդվածի հիման վրա, այսինքն՝ նախքան Դատարանի իրավագործությունն ընդունելու մասին 1990թ. հունվարին հայտարարությունն ընդունելը:

Քանի որ միջազգային պրակտիկան և տարբեր միջազգային մարմինների բանաձևերը ՀԿԹՀ-ն չեն ընդունում որպես պետություն՝ միջազգային իրավունքի իմաստով, և համարում են, որ Կիպրոսի Հանրապե-

տության իրավասու կառավարությունը Կիպրոսի կառավարությունն է, Դատարանը չէր կարող Կոնվենցիայի իմաստով իրավական որակում տալ այնպիսի դրույթի, ինչպիսին ՀԿԹՀ Սահմանադրության 159-րդ հոդվածն է: Համապատասխանաբար, չէր կարելի համարել, որ դիմողը կորցրել է սեփականության նկատմամբ ունեցած իրավունքները, հետևաբար՝ վիճարկվող խախտումը տևական էր:

Քանի որ դիմողը շարունակում էր իրավաբանորեն հանդիսանալ գույքի տերը, Դատարանը եզրակացրել էր, որ 1974 թվականից ի վեր գույքից զրկված լինելու արդյունքում դիմողը կորցրել է գույքի նկատմամբ փաստացի վերահսկողությունը և գույքն օգտագործելու հնարավորությունը: Ուստի գույքից օգտվելու տևական արգելքը համարվել էր թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում: Քանի որ թուրքական կառավարությունը միջամտությունն արդարացնելու ուղղությամբ քայլեր չէր ձեռնարկել, Դատարանը համարել էր, որ սեփականության իրավունքների նման բացարձակ ժխտումն արդարացված չէ:

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ ներկայացված գանգատներին բնորոշ յուրահատկությունը՝ Դատարանի ժամանակային իրավագործության առումով, այն է, որ եթե անգամ գանգատի առարկա միջամտությունը դուրս է այդ սահմաններից, այն կարող է փոխհատուցման պահանջ առաջացնել ներպետական օրենսդրության շրջանակներում: Եթե տվյալ պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու պահին նման պահանջ առկա է, և բավարար չափով հիմնավորված է, որ այդ պահանջի հիմքում կա հայցի ապահովման միջոց, և օրինաչափորեն ակնկալվում է, որ այն կիրականացվի, ապա հետագա միջամտությունն այդ պահանջների կատարմանը կընդգրկվի Դատարանի ժամանակային իրավագործության շրջանակներում:

Օրինակ, *Almeida Garrett v. Portugal* գործով դիմողներին պատկանող երկու հողամասերը 1975 թվականին պետականացվել էին, իսկ երրորդ հողակտորն օտարվել էր 1976 թվականին: Համապատասխան օրենսդրության համաձայն դիմողներն իրավունք ունեին փոխհատուցում ստանալ գույքից զրկվելու դիմաց, սակայն նույն այդ օրենսդրությունը չէր սահմանում, թե ինչպես պետք է հաշվարկվի և վճարվի այդ փոխհատուցումը: Փոխհատուցում ստանալու հարցով դիմողների նախաձեռնած դատավարություններն ու վարչական ընթացակարգերը դեռևս ընթացքի մեջ էին Դատարանի կողմից գործը քննության առնելու պահին: Կառավարությունը վիճարկել էր, որ Դատարանը դիմողների գանգատները քննելու իրավասությունն *ratione temporis* չուներ, քանզի վիճարկվող օտարումները տեղի էին ունեցել 1975 և 1976 թվականներին, այսինքն՝ ավելի վաղ, քան Պորտուգալիան վավերացրել էր Կոնվենցիան (1978թ. նոյեմբերին): Դատարանն առարկել էր՝ նշելով, որ դիմողները գանգատարկել էին ոչ թե գույքից զրկվելու կապակցությամբ, ինչը, անկասկած, մեկանգամյա գործողություն էր և դուրս էր իր ժամանակային իրավագործությունից, այլ

փոխհատուցում վճարելուց խուսափելու հարցով. իրավունք, որով նրանք օժտված էին ներպետական օրենսդրությամբ:

Դատարանը նույն եզրակացությանն էր հանգել *Hingitaq and others v. Denmark* գործով, որով Գրենլանդիայում բնակվող էսկիմոսների ցեղախմբի անդամները զանգատ էին ներկայացրել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ՝ 1951 թվականին Thule ռազմաօդային բազան հիմնադրելու և 1953 թվականի մայիսին իրենց բնակավայրից բնակչությանը վերաբնակեցնելու պատճառով իրենց որսորդության և ձկնորսության իրավունքների էական սահմանափակման վերաբերյալ:

Դիմողները պնդել էին, որ տևական ժամանակ գրկված են եղել իրանց ծննդավայրից ու որսորդության համար նախատեսված տարածքներից և չեն կարողացել օգտագործել, մշակել ու տնօրինել իրենց հողերը:

Դատարանը որոշել էր, որ գանգատի առարկա իրադարձությունները մեկանգամյա գործողություններ են եղել և տեղի են ունեցել նախքան Դանիայի կողմից Կոնվենցիայի (1953թ. սեպտեմբերին) և թիվ 1 արձանագրության (1954թ. մայիսին) վավերացումը: Հետևաբար, Դատարանը մերժել էր այդ գանգատները՝ *ratione temporis* Կոնվենցիայի դրույթների հետ անհամատեղելիության պատճառաբանությամբ:

Սակայն դիմողներն այդ հողվածներով զանգատներ ներկայացրել էին նաև իրենց սեփականության իրավունքներին կատարված միջամտությունների դիմաց փոխհատուցում ստանալու վերաբերյալ 1996 թվականին դանիական դատարաններ ներկայացրած իրենց պահանջների արդյունքների առնչությամբ: Այդ դատարանները վճռել էին, որ այդ գործողությունները սեփականության օտարում են հանդիսանում և ենթակա են փոխհատուցման: Բայց փոխհատուցման գումարների չափն էականորեն նվազ էր դիմողների ակնկալած գումարներից:

Բայցևայնպես, վիճարկվող իրադարձությունները, Դատարանի ժամանակային իրավագործությունից դուրս լինելով հանդերձ, հիմք էին հանդիսացել ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պահանջ ներկայացնելու համար, որը շարունակել էր գոյություն ունենալ Դանիայի կողմից Կոնվենցիան և թիվ 1 արձանագրությունը վավերացվելուց հետո: Այդ պահանջն իր էությանը սեփականության իրավունք էր ենթադրում, որը պաշտպանվում էր թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով և անջատ էր 1951 և 1953 թվականներին դիմողներից առգրավված գույքից: Ուստի Դատարանը եզրակացրել էր, որ այդ գանգատները տեղավորվում են իր իրավագործության շրջանակներում, սակայն, ի վերջո, վճռել էր, որ դրանք ակնհայտորեն անհիմն են:

Եվ այսպես, այն դեպքերում, երբ ներպետական օրենսդրությամբ ընթացք չի տրվում նախքան վավերացումը տեղի ունեցած իրադարձությունների արդյունքում պատճառված վնասների փոխհատուցման վերաբերյալ պահանջին, այդ պահանջների կապակցությամբ Կոնվենցիայի խախտ-

ման վերաբերյալ ցանկացած պահանջ դիտվում է *ratione temporis (et materiae)* Կոնվենցիայի դրույթների հետ անհամատեղելի: Պատճառն այն է, որ փոխհատուցում ստանալու իրավունքն այնպիսի վնասի դիմաց, որն ինքնին Կոնվենցիայի խախտում չի հանդիսանում (օրինակ, եթե այդ վնասը *ratione temporis* դուրս է Դատարանի իրավագործության շրջանակներից), չի հանդիսանում Կոնվենցիայով երաշխավորվող իրավունք: Ավելին, Կոնվենցիան անդամ պետություններին ուղղակիորեն չի պարտավորեցնում վերականգնել նախքան վավերացումն իրականացված սխալ գործողությունների արդյունքում պատճառված վնասը:

Ratione materiae⁸

Դատարանը կարող է քննության առնել միայն այն գանգատները, որոնք գտնվում են Կոնվենցիայի և դրա արձանագրությունների տիրույթում:

Ինչպես արդեն նշվել է, դիմողը կարող է վիճարկել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը միայն այն դեպքում, երբ վիճարկվող միջամտությունը վերաբերում է իր «գույքին» հիշյալ դրույթում արտահայտված իմաստով: Ուստի նման գանգատներ քննելիս առաջին հարցը պետք է լինի, թե թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը տվյալ դեպքում արդյոք կիրառելի⁹ է: Եթե եզրակացությունն այն է, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը կիրառելի չէ, ինչը հետագայում կարող է երկարատև քննարկման առարկա դառնալ, ապա նման գանգատը, որպես կանոն, մերժվում է 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասում հոդվածի հիման վրա՝ Կոնվենցիայի դրույթների հետ *ratione temporis* անհամատեղելիության պատճառաբանությամբ:

Ratione loci⁹

Այն դեպքերում, երբ գանգատը հիմնված է անդամ պետության տարածքից դուրս տեղի ունեցած իրադարձությունների վրա և բացակայում է կապն այդ իրադարձությունների և անդամ պետության իրավասության ներքո գործող իշխանության որևէ մարմնի միջև, գանգատները մերժվում են՝ որպես Կոնվենցիայի դրույթների հետ *ratione loci* անհամատեղելի: Կոնվենցիոն մարմինները բացառիկ դեպքերում են քննել ընդունելիության հարցերը, եթե խոսքը վերաբերել է Դատարանի *ratione loci* իրավագործությանը:

Վերոհիշյալ *Loizidou v. Turkey* գործում թուրքական կառավարությունը ևս վիճարկել էր, որ դիմողների գանգատները վերաբերում են այնպիսի դեպքերի, որոնք *ratione loci* դուրս են Դատարանի իրավագործության

⁸ Իրավախախտման օբյեկտի գործոնը (ծանոթագրությունը՝ թարգմանչի):

⁹ Իրավախախտման տեղի գործոնը (ծանոթագրությունը՝ թարգմանչի):

շրջանակներից: Դատարանը հիշեցրել էր, որ իրավագործություն ասվածը չի սահմանափակվում միայն անդամ պետության պետական տարածքով: Քանի որ անվիճելի էր, որ գույքի նկատմամբ վերահսկողությունը դիմողը կորցրել էր թուրքական զինուժի կողմից Կիպրոսի հյուսիսային մասը բռնագավթելու և ՀԿԹՀ հռչակելու արդյունքում, Դատարանը մերժել էր Կառավարության առարկությունները:

Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպային բնորոշ հիմնախնդիրներ

Վնասների փոխհատուցման պահանջներ

Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայում կոմունիստական տիրապետությանը բնորոշ առանձնահատկություններից էին մասնավոր գույքը հանրային սեփականություն դարձնելու կամ հանրային տնօրինման հանձնելու համատարած երևույթները: Կոմունիզմի անկումից հետո այդ գույքի տերերի կամ նրանց հետնորդների համար սեփականության վերադարձման կամ դրա դիմաց փոխհատուցում ստանալու հավակնություններ ծագեցին: Թե՛ Հանձնաժողովը և թե՛ Դատարանը Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրների դեմ ուղղված մի շարք գործեր են քննել՝ կապված օտարված կամ բռնագրավված գույքի կամ այդ գույքը նախկին տերերին վերադարձնելու կապակցությամբ ծագած տարբեր իրավական խնդիրների հետ:

Երկրորդ աշխարհամարտից հետո տեղի ունեցած գույք առգրավելու դեպքեր քննելիս կոնվենցիոն հաստատությունները հետևողականորեն մերժում էին դրանք՝ նշելով, որ Կոնվենցիան և թիվ 1 արձանագրությունը տվյալ երկրների համար ուժի մեջ մտնելու պահին դիմողները սեփականության փաստացի առկա իրավունքների չեն տիրապետում: Իսկ նախքան այդ ժամանակահատվածը տեղի ունեցած օտարումների ու բռնագրավումների առնչությամբ որոշվել էր, որ դրանք դուրս են Հանձնաժողովի և Դատարանի *ratione temporis* իրավագործությունից:

Malhous v. the Czech Republic գործով իրավունքների վերականգնումը հնարավոր չէր համարվել, քանի որ գույքը հանձնվել էր այլ անձանց, ովքեր կարողացել էին ապացուցել, որ իրենք ձեռք են բերել այդ գույքի տնօրինման իրավունքը: Դատարանը նշել էր, որ դիմողն ընդամենը «հույս է ունեցել, որ գույքի նկատմամբ իր իրավունքները կճանաչվեն, ինչն իրականում տեղի չէր ունեցել»: Գույքի սկզբնական առգրավումը, սկզբունքորեն, համարվել էր մեկանգամյա գործողություն և չէր հանդիսացել «իրավունքից զրկված լինելու» տևական իրադրություն, քանի որ տիրապետման իրավունքն օրենքով սահմանված կարգով չէր կորսվել նախքան Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելը, ինչպես *Vasilescu v. Romania* գործով, որով Դատարանը եզրակացրել էր, որ Ռումինիայի իշխանությունների կողմից խնդրո առարկա գույքի նկատմամբ կիրառված սահմանափա-

կումներն անօրինական են եղել, և որ դիմողը շարունակում է հանդիսանալ գույքի սեփականատերը (սկզբունքների ամփոփումը տես նաև *Kopecký v. Slovakia* գործում): Այսինքն՝ դիմողի զանգատը վերաբերել էր տևական իրադրությանը, որը դեռևս շարունակվում էր: Դատարանը համարել էր, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

1990-ականների սկզբներին իրավունքների վերականգնմանն ուղղված միջոցները կիրառվում էին Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի շատ երկրներում: Այդուհանդերձ, քանի որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը չի երաշխավորում գույք ձեռք բերելու իրավունքը, կոնվենցիոն մարմինները սահմանել էին, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել որպես դրույթ, որն անդամ պետություններին պարտավորեցնում է վերադարձնել այն գույքը, որն իրենց է փոխանցվել նախքան այդ պետությունների կողմից Կոնվենցիայի վավերացումը: Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը չի սահմանափակում անդամ պետությունների ազատությունը՝ որոշելու սեփականության իրավունքների վերականգնման շրջանակները կամ ընտրելու այն պայմանները, որոնցով վերականգնվելու են նախկին սեփականատերերի սեփականության իրավունքները: *Jantner v. Slovakia* գործը վերաբերում էր նրան, թե դիմողն իրո՞ք մշտապես բնակվել է Սլովակիայում, որն իրավունքների վերականգնման հարցում վճռորոշ նշանակություն ուներ:

Մասնավորապես, անդամ պետություններն օժտված են հայեցողության թույլատրելի լայն շրջանակով՝ նախկին սեփականատերերի որոշ խմբերի տնօրինման նման իրավունքները բացառելու հարցերում: Այդ խմբերի իրավունքները նման ձևով բացառելու դեպքում իրավունքների վերականգնման վերաբերյալ վերջիններիս պահանջները չեն կարող թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի պաշտպանությանը դիմելու օրինաչափ հավակնությունների հիմք հանդիսանալ:

Օրինակ, ըստ *Gratzinger and Grantzingerova v. the Czech Republic* գործի հանգամանքների՝ օրենսդրությունը բացառել էր Չեխիայի Հանրապետության քաղաքացիներ չհանդիսացող անձանց սեփականության իրավունքների վերականգնման հնարավորությունը: Դատարանը եզրակացրել էր, որ դիմողները չեն ունեցել օրինաչափ հավակնություն, որ իրենց պահանջները կբավարարվեն: Ավելին, ակնկալիքն առ այն, որ նախկինում գործող օրենսդրությունը կփոխվի դիմողների օգտին՝ չի կարող օրինաչափ հավակնություն համարվել՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով: Տարբերություն կա պարզապես հույսի (որքան էլ այդ հույսը հիմնավոր լինի) և օրինաչափ հավակնության միջև, որը պետք է առավել որոշակի լինի, քան պարզապես հույսը, և պետք է հիմնված լինի իրավական դրույթի կամ այնպիսի իրավական ակտի վրա, ինչպիսին, ասենք, դատական որոշումն է (*Maltzan and others v. Germany*):

Ուստի դիմողները պետք է համապատասխանեն ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված բոլոր պայմաններին, մասնավորապես, քաղաքացիության կամ մշտական բնակության պահանջներին կամ այլ պայմանների: Սեփականության իրավունքի խախտման վերաբերյալ զանգատ ներկայացնող անձն ամենից առաջ պետք է ապացուցի, որ ներպետական ընթացակարգերի համաձայն նման իրավունք առկա է (*Des Fours Walderode v. The Czech Republic*):

Bugarski and Von Vuchetich v. Slovenia գործով դիմողները վիճարկել էին ներպետական դատարանների վճիռն այն մասին, որ իրենք, որպես անհատներ, սեփականության իրավունքի վերականգնման իրավունք չունեն, քանի որ խնդրո առարկա գույքն օտարվել էր իրավաբանական անձի, իսկ *Nadbiskupija Zagrebačka v. Slovenia* գործով Չագրեթի թեմը (*Nadbiskupija Zagrebačka*) ներկայացրել էր Մլովենիայի տարածքում գործող կրոնական համայնք ճանաչվելու (որն օրենսդրությամբ սահմանված պայմաններից մեկն էր), հետևաբար, նաև՝ օտարված գույքի նկատմամբ իրավունքների վերականգնման պահանջ: Դատարանը գտել էր, որ կամայական չեն ներպետական դատարանների եզրահանգումներն առ այն, որ դիմողները չեն պահպանել Ապապետականացման մասին 1991թ. օրենքով սահմանված պայմանները: Հետևաբար, դիմողները չունենին հիմքեր կամ օրինաչափ հավակնություն՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի վերաբերյալ իրենց ներկայացրած պահանջների բավարարման համար:

Նույն կերպ, *Gavella v. Croatia* գործը վերաբերում էր Ապապետականացման մասին 1997թ. օրենքի որոշ դրույթներ չեղյալ հայտարարելու արդյունքում ձեռքբերման առաջնահերթության իրավունքից դիմողին զրկելուն, ում ընտանիքը Չագրեթի կենտրոնում երեք բնակելի շենքերի սեփականատեր էր հանդիսանում: Դատարանը եզրակացրել էր, որ ձեռքբերման առաջնահերթության՝ դիմողի իրավունքներն ավելի շուտ պահանջ են, քան փաստացի առկա գույքային իրավունք: Քանի որ այդ իրավունքներն ի սկզբանե պայմանական էին, իսկ պայմաններից մեկը չէր պահպանվել, թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը չէր կիրառվել:

Մյուս կողմից, եթե Կոմվենցիան, ներառյալ՝ թիվ 1 արձանագրությունը վավերացրած անդամ պետությունն ընդունում է օրենսդրություն նախորդ վարչակարգի ժամանակ բռնագրավված գույքի մասնակի կամ ամբողջական վերադարձման մասին, ապա այդ օրենսդրությունը կարելի է համարել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով պաշտպանվող սեփականության իրավունքի աղբյուր այն անձանց համար, ովքեր համապատասխանում են տնօրինման իրավունքի համար սահմանված պահանջներին: Նույնը կարող է կիրառվել գույքի վերադարձման կամ փոխհատուցման մասին մախքան վավերացումն ընդունված կանոնակարգերի նկատմամբ, եթե այդ օրենսդրությունը շարունակում է ուժի մեջ մնալ անդամ պետության կողմից թիվ 1 արձանագրությունը վավերացնելուց հե-

տո: Ցանկացած գործով պետք է ուսումնասիրվի այն հարցը, թե արդյո՞ք գործի հանգամանքները, ամբողջությամբ վերցրած, դիմողին օժտում են էական շահի հավակնություններով, որը գտնվում է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի պաշտպանության ներքո (*Broniowski v. Poland*):

Broniowski գործով վճիռը վերաբերում էր լեհական իշխանությունների կողմից դիմողին փոխհատուցում չվճարելուն՝ դիմողին պատկանող, Լվովում (ներկայումս՝ Լվիվ) գտնվող գույքի դիմաց, որը պատկանել էր վերջինիս տատիկին մինչև Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը, երբ այդ տարածքը Լեհաստանի մաս էր համարվում (այսպես կոչված՝ «Բուզ գետի հետ կապված պահանջներ»):

Դիմողի տատիկը, ով բազմաթիվ այլ մարդկանց հետ ապրել էր մինչ-պատերազմյան Լեհաստանի արևելյան մարզերում, հայրենադարձել էր Երկրորդ աշխարհամարտի արդյունքում Բուզ գետի երկայնքով Լեհաստանի արևելյան սահմանը վերաձևելուց հետո: 1946 թվականից լեհական օրենսդրությունը հայրենադարձների համար ոչ դրամական փոխհատուցում էր սահմանել:

Սակայն 1990 թվականին օրենսդրությունում կատարված փոփոխությունների և պետական հողամասերը տեղական իշխանություններին փոխանցելու տարբեր գործընթացների արդյունքում Պետական գանձապետարանն անկարող էր եղել բավարարելու փոխհատուցում տրամադրելու իր պարտավորությունը՝ իր տրամադրության տակ պահանջարկի բավարարման համար անհրաժեշտ հողատարածքներ չունենալու պատճառով: Դատարանը եզրակացրել էր, որ որպես փոխհատուցում գույք ստանալու՝ դիմողի իրավունքը հանդիսանում է «գույք» թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով:

Չնայած Դատարանն ընդունել էր, որ երկրի քաղաքական և տնտեսական համակարգի արմատական բարեփոխումները, ինչպես նաև ֆինանսական կացությունը կարող են արդարացնել «Բուզ գետի գործով» պահանջատերերի նկատմամբ կիրառված խիստ սահմանափակումները, լեհական պետությունն ի վիճակի չէր եղել բավարար հիմնավորում ներկայացնել՝ պարզաբանելու համար, թե թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով որքանով են անհրաժեշտ եղել դիմողի և «Բուզ գետի գործով» անցնող հազարավոր պահանջատերերի համար լեհական օրենսդրությամբ սահմանված փոխհատուցումները տարիներ շարունակ չվճարելու դեպքերը: Դիմողը ստացել էր իրեն հասանելիք փոխհատուցման 2%-ը միայն: Քանի որ առգրավված գույքի արժեքը և վճարված փոխհատուցումն ակնհայտորեն անհամադրելի էին, Դատարանն ընդունել էր, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Շահագրգիռ ավելի քան 80.000 անձանց առնչությամբ Դատարանը կայացրել էր ուղենիշային վճիռ՝ չվճարումների բոլոր դեպքերի կապակցությամբ միաժամանակ, որով սահմանվել էին անհատական և ընդհանուր միջոցառումներ՝ իրավիճակը շտկելու և դրանով իսկ նույնաբովան-

դակ գանգատների թիվը կրճատելու համար: Հետագայում դիմողը և Լեհաստանի կառավարությունը հաշտության համաձայնություն էին կնքել, ընդ որում, ոչ միայն դիմողի, այլև նույն վիճակում գտնվող մյուս անձանց առնչությամբ:

Kopecný v. Slovakia գործը վերաբերում էր 1959 թվականին առգրավված ոսկեդրամներն ու արծաթադրամները վերադարձնելու՝ դիմողի փորձերին: 1991 թվականին ընդունված օրենքով, որի հիման վրա դիմողը փորձում էր վերադարձնել մետաղադրամները, պարունակում էր դրույթ, որն իրավունքների վերականգնում հայցող անձից պահանջում էր մատնանշել, թե որտեղ են դրանք ի պահ տրված: Առաջին ատյանի դատարանում դիմողը հաջողության էր հասել, սակայն հետագայում այդ վճիռը հակառակ ընթացք էր ստացել: Հաշվի առնելով, որ հանրային իշխանությունների պատճառով դիմողն ի վիճակի չէր եղել պարզել և մատնանշել խնդրո առարկա գույքի գտնվելու վայրը, Դատարանը եզրակացրել էր, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Պահանջները որպես սեփականության իրավունքի առարկա ներկայացնելու վերաբերյալ Դատարանի նախադեպերն ուսումնասիրելուց հետո, այնուամենայնիվ, Մեծ պալատը եզրակացրել էր, որ նախադեպային իրավունքը «բուն վեճի» կամ «վիճարկելի պահանջի» առկայությունը չի դիտում որպես չափանիշ՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով պաշտպանության ենթակա «օրինաչափ հավակնության» առկայությունը որոշելու համար: Եվ, հակառակն, այն դեպքերում, երբ գույքային շահը պահանջի տեսքով է հանդես գալիս, այն «գույք» կարող է համարվել, եթե ներպետական օրենսդրությունը բավարար իմքեր տալիս է դրա համար: Այդ հարցում նշանակություն կարող է ունենալ նաև այն, թե վիճարկվող վարույթի ընթացքում առաջացե՞լ է, արդյոք, փոխհատուցում ստանալու «օրինաչափ հավակնություն»: Այս դեպքում, սակայն, այդ հանգամանքը նշանակություն չունեք, քանի որ առաջին ատյանի դատարանի՝ դիմողի պահանջը բավարարող որոշումը, առանց իրավական ուժ ստանալու, հետագայում հակառակ ընթացք էր ստացել նույն վարույթի համատեքստում: Նույն սկզբունքն էր կիրառվել *Sirc v. Slovenia* գործում, որում փոխհատուցման վերաբերյալ դիմողի պահանջը մասնակի բավարարվել էր առաջին ատյանի դատարանի կողմից, սակայն որոշումը հետագայում չէր կատարվել:

Դրան հակառակ, ինչպես նշվել է *Brumărescu v. Romania* գործով Դատարանի կայացրած վճռում, Դատարանը եզրակացրել էր, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում, քանի որ Գերագույն դատարանը բեկանել էր բարձր ատյանի դատարանի՝ դիմողի պահանջը բավարարող որոշումը, և որն ուժի մեջ էր մտել և ի կատար ածվել:

Կոնվենցիոն մարմինները ևս քննության են առել մի շարք իրավիճակներ՝ կապված նախկին սեփականատերերի կողմից իրենց սեփականությունը վերադարձնելու պահանջների հետ: Նման դեպքերում անհրա-

ժեշտ է հավասարակշռություն սահմանել տվյալ պահին գույքը տնօրինող անձանց և իրական սեփականատերերի շահերի միջև, ինչպես նաև ապահովել, որպեսզի հարգվեն արդար դատաբանության իրավունքը և խտրականության արգելման սկզբունքը:

Լեհաստանի հետ կապված գործերով Դատարանը եզրակացրել էր, որ գույքի օգտագործման նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները՝ կապված բնակարանային հարցերի հետ, ինչպիսիք են՝ հողատերերի իրավունքների վրա անդրադարձած օրենսդրությունը՝ վարձակալության նկատմամբ վերահսկողության վերաբերյալ (*Hutten-Czapska v. Poland*) և բնակիչներին վտարելու գործընթացը վերահսկելու միջոցառումները (*Schirmer v. Poland*), հանգեցրել են գույքի օգտագործման նկատմամբ վերահսկողության և դրանով իսկ՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման:

Այնուհանդերձ, Դատարանը թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում հայտնաբերել էր նաև *Pincova and Pinc v. the Czech Republic* գործով: 1991 թվականին գույքի նախկին սեփականատերերի որդին պահանջել էր վերադարձնել գույքը՝ պատճառաբանելով, որ դիմողներն այն ձեռք են բերել իրական արժեքից շատ ավելի ցածր գնով: 1994 թվականին նրա պահանջը բավարարվել էր: Դիմողները գանգատվել էին, որ իրենց սեփականության իրավունքը խախտվել է՝ նշելով, որ իրենք 1967 թվականին գույքը ձեռք են բերել բարեխղճորեն՝ տեղյակ չլինելով, որ դրանք բռնագրավված են, և չունենալով վաճառքի պայմանների կամ ձեռքբերման գնի վրա ազդելու հնարավորություն:

Դատարանը խախտում ի հայտ էր բերել նաև *Străin and others v. Romania* գործով, որով անցնող դիմողները հանդիսանում էին 1950 թվականին պետականացված շենքի սեփականատերերը: Իրավունքների վերականգնման գործընթացը վերջիններս սկսել էին 1993 թվականին: Չնայած պետական իշխանությունները տեղյակ էին, որ այդ գույքի վերաբերյալ գործն ընթացքի մեջ է, գույքի կառավարումն իրականացնող պետական ընկերությունը վաճառել էր խնդրո առարկա շենքի բնակարաններից մեկը: Դիմողներն ապարդյուն փորձում էին հասնել նրան, որ վաճառքն անվավեր ճանաչվի:

Դատարանը նշել էր, որ Ռումինիայի օրենսդրությունը բավարար հստակությամբ և որոշակիորեն չի նախատեսում պետության կողմից անհատների գույքը բարեխղճ երրորդ կողմին վաճառելու հետևանքներն՝ անհատների սեփականության իրավունքների նկատմամբ: Հաշվի առնելով, թե որքանով են գույքի առգրավման արդյունքում խաթարվել խտրականության բացառման և օրենքի գերակայության սկզբունքները, փոխհատուցման իսպառ բացակայությունից բխում էր, որ դիմողներն ստիպված են կրել գույքից անարգել օգտվելու իրավունքին անհարիր, անհավանարժեք և չափազանց մեծ անհարմարություններ: Դատարանը վճռել էր, որ Ռումինիան պետք է խնդրո առարկա շենքը վերադարձնե դիմողներին:

Եվ վերջապես, *Jahn and others v. Germany* գործով Դատարանը գտել էր, որ հաշվի առնելով Գերմանիայի վերամիավորման յուրահատկությունները՝ առանց փոխհատուցման գույքի առգրավումն արդարացված է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առումով:

Հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող վարձակալություն

Հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող վարձակալության վերաբերյալ գանգատներ քննելիս ծագող առաջին հարցը պետք է լինի, թե թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը տվյալ դեպքում արդյոք կիրառելի՞ է, այսինքն՝ վարձակալության իրավունքը հանդիսանո՞ւմ է, արդյոք, «գույք»՝ այդ հոդվածի իմաստով:

Blečić v. Croatia գործով կայացրած իր առաջին վճռում Դատարանը նպատակահարմար չէր համարել որոշել՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով վարձակալության իրավունքը հանդիսանո՞ւմ է, արդյոք, «գույք»: Դատարանն առաջնորդվել էր այն ենթադրությամբ, որ տվյալ դեպքում վարձակալության իրավունքը կարող է համարվել «գույք», և այդ հոդվածի խախտում չէր արձանագրել: Քանի որ գործը հետագայում ուղարկվել էր Մեծ պալատ, որն այդ գործը *ratione temporis* անընդունելի էր համարել, վարձակալության իրավունքը «գույք» համարելու կամ չհամարելու հարցն այդ ժամանակ մնացել էր չլուծված:

Այդուհանդերձ, կարևոր է նշել, որ եղել են համանման մի քանի այլ գործեր, որոնց կապակցությամբ Դատարանը և Հանձնաժողովը եզրակացրել են, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը կիրառելի չէ, որ այդ հոդվածի վերաբերյալ գանգատները հիմնավորված չեն, որ այդ դրույթի խախտում տեղի չի ունեցել, կամ որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի շրջանակներում հարցն առանձին քննելը նպատակահարմար չէ:

Ըստ *S v. the United Kingdom* գործի հանգամանքների՝ դիմողը երկար տարիներ լեքսիական հարաբերությունների մեջ ապրել էր մեկ այլ կնոջ հետ, ով վարձակալությամբ բնակվում էր տեղական իշխանություններին պատկանող տանը: Դիմողն ինքն այդ տան հետ կապված վարձակալության կամ այլ իրավունքներ չուներ: Երբ դիմողի զուգրնկերուհին՝ տան վարձակալը, մահացել էր, տեղական իշխանության մարմինները դիմողի դեմ հայց էին ներկայացրել դատարան և ձեռք բերել վերջինիս վտարման դատական որոշում: Իր բողոքում դիմողը խնդրել էր չեղյալ համարել վտարման որոշումը և վարձակալության իրավունքը փոխանցել իրեն՝ որպես նախկին վարձակալի զուգրնկերոջ: Վերաքննիչ դատարանը մերժել էր դիմողի բողոքը՝ նշելով, որ համաձայն համապատասխան օրենսդրության՝ վարձակալության իրավունքի փոխանցում կարող էր պահանջել միայն տարասեռ գույզի՝ ողջ մնացած կեսը, այն էլ՝ ամուսնացած լինելու պայմանով: Դիմողը Հանձնաժողովին, ի թիվս այլ հարցերի, գանգատ էր ներկայացրել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման վերա-

բերյալ: Հանձնաժողովը գտել էր, որ դիմողի և տեղական իշխանությունների միջև պայմանագրային հարաբերությունները բացակայում են: Նշվել էր, որ առանց իրավական ձևակերպման այդ տանը որոշակի ժամանակահատված ապրելու փաստն ինքնին չի կարող հանդիսանալ «գույք»՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով: Համապատասխանաբար, դիմողի գանգատը *ratione materiae* համարվել էր Կոնվենցիայի դրույթների հետ անհամատեղելի:

Durini v. Italy գործով Հանձնաժողովն առավել ընդհանուր էր ձևակերպել՝ նշելով, որ տունը շտնօրինող անձի՝ այդ տանը բնակվելու իրավունքը թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով չի կարող հանդիսանալ «գույք», հետևաբար՝ այդ դրույթը տվյալ դեպքում չէր կարող կիրառելի լինել:

Pentidis and others v. Greece գործը վերաբերում էր Եհովայի վկա դիմողներին, ովքեր 1990 թվականին կնքված քաղաքացիաիրավական համաձայնագրով սենյակ էին վարձակալել: Համաձայնագրում նշված էր, որ սենյակն օգտագործվելու է «Եհովայի վկաների ցանկացած հանդիպումների, հարսանիքների համար»: Այնուհետև դիմողները հունական դատարանների կողմից դատապարտվել էին՝ առանց Կրթության և կրոնական հարցերի նախարարությունից թույլտվություն ստանալու պաշտամունքի վայր հիմնելու համար: 1990թ. նոյեմբերին ոստիկանությունը կնքել էր դիմողների վարձակալած սենյակի մուտքի դուռը: Կնիքները հանվել էին 1991թ. հուլիսին: Դիմողները Հանձնաժողովին, ի թիվս այլ հարցերի, գանգատվել էին նաև թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ՝ առ այն, որ իրենց վարձակալած բնակարանի մուտքի դուռը կնքելու արդյունքում խախտվել է գույքից անարգել օգտվելու իրենց իրավունքը:

Հանձնաժողովը նշել էր, որ դիմողներն ընդամենը խնդրո առարկա սենյակի վարձակալներ էին, այլ ոչ տերերը, և որ նախքան կնքելը նրանք այդ սենյակն ընդամենը հինգ ամիս էին զբաղեցրել: Ուստի նրանք չէին կարող թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով հանդիսանալ «գույքի» սեփականատերեր, հետևաբար, չէին կարող պահանջել, որպեսզի իրենց ճանաչեն այդ դրույթի խախտման գոհեր: Դրանից ելնելով՝ Հանձնաժողովը վճռել էր, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել: Այնուհետև Հանձնաժողովը գործը հանձնել էր Դատարանին, որն էլ ի վերջո վճռել էր գործը հանել քննվող գործերի ցանկից, քանի որ 1997 թվականին հունական իշխանությունները բավարարել էին պաշտամունքի վայր հիմնելու թույլտվության վերաբերյալ դիմողների խնդրանքը:

Այսօրինակ խնդիրների վերաբերյալ Դատարան ներկայացված գործերից առաջինը *Larkos v. Cyprus* գործն էր: 1967 թվականին դիմողը, որ քաղաքացիական ծառայող էր, պետությունից տուն էր վարձել, որտեղ ապրում էր իր ընտանիքով: Վարձակալության համաձայնագրում նշված էին գույքի վարձակալությանը բնորոշ բազմաթիվ առանձնահատկու-

յուններ: 1986 թվականին Ֆինանսների նախարարությունը դիմողին տեղեկացրել էր, որ նա պետք է հանձնի գույքը: Դիմողի կողմից այդ պահանջը չկատարելու պատճառով Գլխավոր դատախազությունը նրան տեղեկացրել էր, որ իր դեմ իրավական միջոցներ կձեռնարկվեն: Դիմողը նշել էր, որ իր վարձակալական իրավունքները 1983թ. Վարձակալության վերահսկողության մասին օրենքի հիման վրա ենթակա են հատուկ պաշտպանության, և հրաժարվել էր լքել տունը: 1990թ. փետրվարին Կառավարությունն սկսել էր վտարման գործընթացը, և 1992 թվականին Շրջանային դատարանը վճիռ էր կայացրել դիմողի դեմ՝ նշելով, որ պետությունից տարածք վարձակալելը չի նշանակում, թե վարձակալն օգտվում է հատուկ պաշտպանությունից, քանի որ Վարձակալության վերահսկողության մասին օրենքը վերաբերում էր միայն մասնավոր հողատերերին: Դիմողի Գերագույն դատարան ներկայացրած բողոքը մերժվել էր 1995թ. մայիսին:

Հանձնաժողովը և Դատարանն արձանագրել էին 14-րդ հողվածի խախտում՝ 8-րդ հողվածի համակցությամբ՝ հաշվի առնելով, որ չկային մյուս վարձակալներին տրամադրվող պաշտպանությունից դիմողին զրկելու համար հիմնավոր և օբյեկտիվ պատճառներ: Դիմողը նաև վիճարկել էր, որ իր վարձակալական իրավունքները «գույքային իրավունքներ» են՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հողվածի իմաստով, և որ վտարումից պաշտպանվելու՝ այլ վարձակալներին տրամադրված պաշտպանությունից իրեն զրկելը հանգեցրել է 14-րդ հողվածի խախտման՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հողվածի համակցությամբ: Սակայն, հաշվի առնելով 8-րդ հողվածի համակցությամբ 14-րդ հողվածի առնչությամբ կատարված եզրահանգումները՝ թե՛ Հանձնաժողովը և թե՛ Դատարանը գտել էին, որ զանգատը 14-րդ հողվածի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հողվածի շրջանակներում առանձին քննելը նպատակահարմար չէ:

J.L.S. v. Spain գործով Դատարանը հետևել էր այն մտտեցմանը, որը Հանձնաժողովը ցուցաբերել էր *Durini* գործով: Դիմողը, որ կանոնավոր բանակի զինվոր էր, ձեռք էր բերել Մադրիդում գտնվող բնակարանների օգտագործման իրավունք՝ ստորագրելով «հատուկ վարչական բնակտարածության ձևաթուղթ», որը տրամադրվել էր զինվորական անձնակազմի բնակարանային կարիքների բավարարման համար պատասխանատու ռազմական մարմնի կողմից. զինվորական անձնակազմն ստիպված էր որոշակի պարբերականությամբ տեղից տեղ փոխադրվել: Այնուհետև արքայական որոշում էր կայացվել, որով ժամանակավոր պահեստագործում ծառայողների որոշակի խմբից (որում և ծառայում էր դիմողը) պահանջվում էր իրենց տրամադրության տակ գտնվող բնակարանները հանձնել պետությանը: Դիմողը պարտավոր էր ազատել բնակտարածությունը: Իսպանիայի արդարադատության բարձրագույն դատարանը մերժել էր այդ որոշման դատական վերանայման մասին դիմողի խնդրանքը՝ նրանից

պահանջելով լքել բնակարանը և ուժի մեջ թողնելով վտարման մասին որոշումը: Սահմանադրական դատարանը մերժել էր նրա *amparo*¹⁰ բողոքը:

Դատարանը նշել էր, որ դիմողի ակնկալիքն առ այն, որ զինվորական բնակարանների օգտագործման հարցերը պետք է փոփոխությունների չենթարկվեն՝ չի կարող սեփականության իրավունք համարվել: Բնակարանը դիմողին տրամադրվել էր «նրա ծառայության բերումով»՝ մասնավոր վարձակալության համեմատ շատ ավելի ցածր վարձավճարով: Նա ստորագրել էր ոչ թե վարձակալության պայմանագիր, այլ բնակալային մարմինների կողմից տրամադրված «հատուկ վարչական բնակատարածության ձևաթուղթ», որը հավասարեցված չէր մասնավոր իրավունքի շրջանակներում կնքված համաձայնագրին: Ջինվորական բնակարաններ տրամադրելու քաղաքականությունն իրականացվում էր ծառայության բերումով պարբերաբար տեղից տեղ փոխադրվող զինծառայողների բնակարանային կարիքները բավարարելու նպատակով: Դատարանը, պաշտպանելով *Durini* գործով Հանձնաժողովի որդեգրած մոտեցումը, որոշել էր, որ սեփականատեր չհանդիսացող դիմողի՝ բնակարանում ապրելու իրավունքը չի հանդիսանում «գույք»՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով: Ավելին, նման «օգտագործողների», ինչպիսին դիմողն էր (ով անգամ վարձակալ չէր համարվում), պետությանը պատկանող բնակատարածությունում անսահմանափակ ժամանակով ապրելու թույլտվություն տալը կհանգեցներ նրան, որ իշխանությունները չէին կարողանա իրականացնել պետական գույքը կառավարելու՝ իրենց կանոնադրական և սահմանադրական պարտավորությունները: Հետևաբար, Դատարանը վճռել էր, որ գանգատը *ratione materiae* անհամատեղելի է Կոնվենցիայի դրույթների հետ:

Դատարանն այս մոտեցմանը հետևել է նաև *Kovalenok v. Latvia* և *H.F. v. Slovakia* գործերով: *Kovalenok v. Latvia* գործով դիմողները գանգատվել էին թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ՝ նշելով, որ Լատվիայից իրենց վտարելու արդյունքում գրկվել են իրենց բնակարանում ապրելու իրավունքից: Դատարանը նշել էր, որ 1976 թվականին դիմողները ձեռք էին բերել հանրային սեփականություն հանդիսացող բնակարանում ապրելու իրավունք: 1976-1992 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում դիմողների իրավունքները վարձակալական իրավունքներ էին հանդիսացել, մինչդեռ սեփականության իրավունքը պատկանում էր հանրային իշխանություններին: Կրկնելով *J.L.S. v. Spain* գործով դրսևորած իր դիրքորոշումն առ այն, որ սեփականատեր չհանդիսացող անձի՝ բնակարանում ապրելու իրավունքը չի հանդիսանում «գույք»,

¹⁰ Իսպանախոս երկրների իրավական համատեքստում՝ սահմանադրական իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված բողոք, գանգատ (ծանոթագրությունը՝ թարգմանչի):

Դատարանը վճռել էր, որ գանգատը *ratione materiae* անհամատեղելի է Կոնվենցիայի դրույթների հետ:

Ի հակառակն վերը նշված գործերի, ավելի ուշ քննված *Teteriny v. Russia* գործով Դատարանը որոշել էր, որ դիմողին «սոցիալական կարիքների կապակցությամբ կնքվող վարձակալության համաձայնագիր» կնքելու իրավունք տվող դատական որոշումն ի կատար չածելը (համաձայնագիրը ենթակա էր կնքման դիմողի և իրավասու հանրային իշխանության մարմնի միջև) հանդիսանում է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում: Որոշումը կայացնելիս Դատարանը չէր պարզաբանել, թե ինչու է վարձակալության համաձայնագիր կնքելու պահանջը (ինքնին) հանդիսանում «գույք», իսկ փաստացի առկա վարձակալությունը (այսինքն՝ սեփականության իրավունք չունեցողի կողմից բնակարանում ապրելու իրավունքը) ոչ:

Արժե նշել, որ հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող վարձակալության պայմանագիրը սովորաբար առաջացնում է նպաստավոր պայմաններում բնակարանը ձեռք բերելու (մասնավորեցնելու) իրավունք (առանձին): Քանի որ այն հանդիսանում է բնակարանը ձեռք բերելու իրավունքի հիմք, ապա վարձակալության դադարեցումը պետք է որ հանգեցնի միջամտության այդ իրավունքի իրականացմանը: Եթե հիմնավորապես ապացուցված և բավարար չափով հիմնավորված է, որ բնակարանը ձեռք բերելու պահանջի հիմքում կա հայցի ապահովման միջոց, այսինքն՝ օրինաչափորեն ակնկալվում է, որ այն կիրականացվի, ապա այդ պահանջը թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով կհանդիսանա «գույք» և կօգտվի այդ դրույթի պաշտպանությունից:

Հետևաբար, կարող է ստացվել այնպես, որ անհրաժեշտ լինի որոշել ոչ թե այն, թե որքանով է հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող վարձակալության պայմանագիրը հանդիսանում «գույք», այլ այն, թե արդյո՞ք բնակարանը նպաստավոր պայմաններով ձեռք բերելու ապագա իրավունքը ներառվում է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի կարգավորման առարկայի շրջանակներում:

Սույն ձեռնարկը գրելու պահի դրությամբ գոյություն ունեւր Դատարանում քննվող միայն մեկ գործ հատուկ պաշտպանության տակ գտնվող վարձակալության վերաբերյալ: *Gaćeša v. Croatia* գործով դիմողը գանգատվել էր թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ՝ նշելով, որ չլինելով անգամ բնակարանի սեփականատերը՝ ինքը տնօրինել է այն և գնելու օրինաչափ հավակնություն ունի: Մնում է սպասել, թե Դատարանն ինչ որոշում կկայացնի այդ գործով¹¹:

¹¹ Դատարանը դեռևս քննում էր այդ գործը, երբ սույն ձեռնարկը պատրաստվում էր տպագրության (առաջին խմբագրությամբ՝ 2007թ. հունիսին):

Կենսաթոշակային իրավունքներ և սոցիալական ապահովության այլ նպաստներ

Սկզբունքորեն, որոշակի պայմանների առկայության դեպքում սոցիալական ապահովագրության հետ կապված իրավունքները կարող են սեփականության իրավունքներ հանդիսանալ: Սակայն այս կամ այն տեսակի սոցիալական ապահովության վճարներ ստանալու իրավունք, որպես այդպիսին, գոյություն չունի:

Müller v. Austria գործով հավաստվել է, որ Կոնվենցիան չի նախատեսում ծերության կենսաթոշակ ստանալու ընդհանուր իրավունք: Այնուամենայնիվ, կարող է գոյություն ունենալ սեփականության իրավունք՝ կապված սոցիալական ապահովության պարտադիր պահումների կամ կամավոր հատկացումների ծրագրից օգտվելու հետ՝ պետության կողմից թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի պահպանմամբ և իրավաչափորեն սահմանված պայմաններին համապատասխանելու պայմանով: Սակայն այդ իրավունքը չի կարող մեկնաբանվել որպես որոշակի գումարի չափով կենսաթոշակ ստանալու իրավունք (տե՛ս *Dumanovski v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”* գործը):

Ըստ այդմ, պետություններն իրավասու են կրճատել վճարվելիք գումարի չափը՝ ելնելով իրականացվող ողջամիտ տնտեսական քաղաքականությունից: *Domalewski v. Poland* գործով Դատարանը եզրակացրել էր, որ Հանրային անվտանգության նախարարության պաշտոնաթող սպա դիմողին վետերանի կարգավիճակից զրկելը, որի պատճառով նա զրկվել էր նաև ֆինանսական արտոնություններից, չի հանդիսանում սեփականության իրավունքի խախտում, քանի որ պահումներից ձևավորվող կենսաթոշակային համակարգի շրջանակներում նա օգտվում էր մույն կենսաթոշակային իրավունքներից՝ մույն չափով, որքանով օգտվում էր նախքան կարգավիճակից զրկվելը, չնայած որ նա զրկվել էր այլ, հատկացումների հետ կապ չունեցող զեղչերից ու նպաստներից (տե՛ս նաև *Storkiewicz v. Poland* գործը):

Janković v. Croatia գործով դիմողը 1987 թվականին գորացրվել էր Հարավսլավիայի ժողովրդական բանակից և զինվորական թոշակ էր ստանում: 1992 թվականին խորվաթական իշխանությունները վերահաշվարկի արդյունքում նրա թոշակը նվազեցրել էին մինչև նախկինում ստացածի 63.22%-ը: Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի և Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի հիման վրա դիմողը զանգատ էր ներկայացրել իր թոշակի չափը նվազեցնելու վերաբերյալ: Դատարանը համարել էր, որ իշխանությունների կողմից կիրառված միջոցառումները դուրս չեն պետության հայեցողության թույլատրելի շրջանակից և խտրականություն չեն պարունակում, քանի որ Հարավսլավիայի Սոցիալիստական Ֆեդերատիվ Հանրապետության (ՀՄՖՀ) սպաների թոշակների չափի նվազեցումը կատարվել էր դրանք Խորվաթիայի ընդհանուր կենսաթոշակային համակարգին հա-

մապատասխանեցնելու նկատառումներով (տե՛ս նաև *Schwengel v. Germany* գործը):

Սլովենիայի դեմ ներկայացված երկու գործերով (*Tričković v. Slovenia* և *Predojević and others v. Slovenia*) դիմողները՝ Հարավսլավիայի ժողովրդական բանակի նախկին անդամներ, ովքեր ՀՄՖՀ-ի գոյությունը դադարելուց հետո բնակվում էին Սլովենիայում, բողոքել էին, որ Սլովենիայի սոցիալական մարմինները պետք է բարձրացնեն իրենց զինվորական թռչակների չափերը, և որ Սլովենիայի օրենսդրությամբ սահմանված պայմանները խտրականություն են պարունակում: Եթե անգամ ենթադրվեր, որ դիմողներն ունեին թռչակի բարձրացման իրավունք, ապա այն հանգամանքը, որ ՀՄՖՀ-ի օրոք նրանք իրենց հատկացումները կատարել էին Բելգրադում գտնվող, այլ ոչ Սլովենիայի զինվորական հիմնադրամին, բավարար էր, որպեսզի Դատարանը եզրակացներ, որ դիմողները չեն համապատասխանում իրենց ներկայացվող օբյեկտիվ և հիմնավոր պահանջներին:

Հատկացումների և սոցիալական դրության հետ կապված հավելյալ նպաստների միջև կապի վերաբերյալ Դատարանը դիրքորոշում արտահայտել է *Gaygusuz v. Austria* գործում: Դատարանը որոշել էր, որ Ավստրիայում ընդունված՝ գործազուրկներին տրամադրվող արտակարգ օժանդակության համակարգը (որից օգտվել հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ անձն այլևս չի օգտվում գործազրկության նպաստներից)՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով գույքային իրավունք է հանդիսանում: Իրանցի դիմողին մերժել էին օժանդակություն հատկացնել այն հիմքով, որ նա չէր բավարարում քաղաքացիության հետ կապված պահանջին: Նա բողոքել էր, որ իր սեփականության իրավունքի նկատմամբ խտրականություն է կիրառվել: Ուշադրություն հրավիրելով այն հանգամանքի վրա, որ գործազրկության նպաստ կարող են պահանջել միայն այն անձինք, ովքեր մասհանումներ են կատարել կենսաթոշակային ապահովագրության հիմնադրամին, Դատարանը եզրակացրել էր, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի և Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում:

Նախքան վերոհիշյալ *Stec and others v. the United Kingdom* գործի քննությունը, այլ նախադեպերում արդեն խոսվել էր հատկացումների հիման վրա և առանց դրանց վճարվող նպաստների տարբերության մասին: Համաձայն նոր մոտեցման, եթե գործող օրենսդրությունը նախատեսում է սոցիալական ապահովության նպաստ՝ անկախ հատկացումներ կատարելու հանգամանքից, ապա այդ օրենսդրությունը պետք է դիտվի որպես գույքային շահի աղբյուր՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով, այն անձանց համար, ովքեր համապատասխանում են այդ օրենսդրության պահանջներին:

Բանկերի հետ կապված հարցեր

Հարավսլավիայի Սոցիալիստական Ֆեդերատիվ Հանրապետության (ՀՄՖՀ) իրավահաջորդ պետություններում սեփականության իրավունքի առնչությամբ ծագող ամենամեծ խնդիրներից մեկը, այսպես կոչված՝ «նախկին» արտարժութային խնայողությունների խնդիրն է, որն առաջացել է ՀՄՖՀ-ում արտարժութային խնայողության հաշիվները սահեցնելու արդյունքում: Քանի որ այդ խնայողությունների երաշխավորը ՀՄՖՀ-ն էր, վերջինիս փլուզումից հետո տարբեր իրավահաջորդ պետություններում խնդիրն տարբեր իրավական լուծումներ էին տրվել:

Trajkovski v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia" գործով դիմողը զանգատվել էր թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի հիման վրա՝ իր «նախկին» արտարժութային խնայողությունները պետական պարտատոմսերով վճարելու վերաբերյալ: «Նախկին» արտարժութային խնայողական հաշիվների տերերի պահանջների հետ կապված հարցերը կարգավորվում էին 1993 թվականին ընդունված օրենքով և դրան հաջորդած օրենսդրությամբ: Պետական պարտատոմսերը կարող էին օգտագործվել բնակարան կամ գրասենյակային տարածքներ ձեռք բերելու կամ օրենքով սահմանված այլ նպատակներով: Դիմողը կարողացել էր նաև գումարի որոշակի մասն ստանալ եվրոյով:

Դատարանը համարել էր, որ վիճարկվող օրենսդրական միջոցները, որոնք, անկասկած, էապես սահմանափակել էին դիմողի՝ իր գումարները ծախսելու իրավունքը, հանդիսանում են գույքի օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն: Դիմողի և նրա հետ նույն իրավիճակում հայտնված անձանց սեփականության իրավունքների և հանրային շահի միջև բարենպաստ հավասարակշռություն սահմանելու նկատառումներից ելնելով Դատարանը գտել էր, որ ընտրված միջոցները համապատասխանում են հետապնդված իրավաչափ նպատակին, և զանգատն անընդունելի էր համարել:

Kovačić and others v. Slovenia գործով դիմողները (բոլորը՝ Խորվաթիայի քաղաքացիներ), նախքան 1991 թվականին ՀՄՖՀ-ի փլուզումը, Լյուբլյանա բանկի՝ Չագրերում (Խորվաթիա) գտնվող Չագրերի գլխավոր մասնաճյուղում բացված հաշիվներում կայուն արտարժութային խնայողություններ ունեին: Այդ ժամանակ գործող օրենսդրության համաձայն՝ նման խնայողությունների երաշխավորը ՀՄՖՀ-ն էր: 1989 թվականից ի վեր դիմողները, ընդհանուր առմամբ, զրկված էին իրենց գումարները տնօրինելու հնարավորությունից: Նրանք վիճարկել էին, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում, իսկ դիմողներից մեկը հետագայում զանգատվել էր նաև 14-րդ հոդվածի խախտման առնչությամբ:

1991 թվականին անկախություն ձեռք բերելուց հետո Սլովակիան ստանձնել էր Սլովենիայի տարածքում գտնվող բանկերում ավանդա-

դրված արտարժութային խնայողությունների երաշխավորությունը: 1991 թվականին անկախանալուց հետո Խորվաթիան ստանձնել էր Խորվաթիայի տարածքում գտնվող գլխադասային գրասենյակներ ունեցող բանկերում ավանդադրված կամ Խորվաթիայի քաղաքացիների կողմից այլ բանկերից խորվաթական բանկերին փոխանցված արտարժութային խնայողությունների երաշխավորությունը:

Դատարանում քննվող գործին որպես երրորդ կողմ ներգրավված Խորվաթիան այն տեսակետին էր, որ կամ Լյուբլյանա բանկը կամ Սլովենիա պետությունը պետք է կատարեն Խորվաթիայի մասնաճյուղի հաճախորդների առջև ունեցած պարտավորությունները: Սակայն Սլովենիան համարում էր, որ այդ պարտավորություններն, իրավահաջորդության վերաբերյալ առկա պայմանավորվածությունների շրջանակներում պետք է բաշխվեն ՀՄՖՀ-ի փլուզումից հետո առաջացած հինգ տերությունների միջև: Սլովենիայի բանկի Խորվաթիայի մասնաճյուղում կայուն արտարժութային ավանդադրված խնայողությունների ընդհանուր արժեքը կազմում էր 150.000.000 եվրո, ներառյալ՝ գոյացած տոկոսները, իսկ ավանդատուների թիվը 140.000 էր: 2001 թվականի հունիսի 29-ին իրավահաջորդ տերություններն ստորագրել էին Համաձայնագիր իրավահաջորդության հարցերի վերաբերյալ. այն ուժի մեջ էր մտել 2004 թվականի հունիսի 2-ին:

Դատարանը գանգատներն ընդունելի էր հայտարարել և վեցամսյա ժամկետի վերաբերյալ պահանջին համապատասխանության հարցը հանակցել գործի հատկանիշներին: Այնուհետև Դատարանը որոշել էր 37-րդ հոդվածի 1-ին մասի *b 7 c* կետերի հիման վրա գործերը հանել քննվող գործերի ցանկից՝ այն հիմքով, որ դիմողներից երկուսը՝ պարոնայք Կովաչիչը և Մրկոնջիչը, այդ ընթացքում ամբողջությամբ հետ էին ստացել արտարժութային իրենց ավանդները՝ Խորվաթիայում ներկայացված և բավարարված հայցերն ի կատար ածելու արդյունքում: Ինչ վերաբերում էր երրորդ դիմողին՝ տիկին Գոլուբովիչին, Դատարանը գտել էր, որ եթե իրավահաջորդ պետությունները վիճարկում են նախկին պետության պարտքերը, պահանջատերը լիովին իրավասու է փոխհատուցում պահանջել, եթե մյուս պահանջատերերն այդ հարցում հաջողության հասել են: Դիմողը դեռևս իրավասու էր համապատասխան հայց ներկայացնել Խորվաթիայում:

Jeličić v. Bosnia and Herzegovina գործով դիմողը (այս գործն առաջինն էր Բոսնիայի և Հերցեգովինայի դեմ ներկայացված և ընդունելի համարված գանգատներից) գանգատ էր ներկայացրել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի, ինչպես նաև 6-րդ հոդվածի վերաբերյալ՝ արտարժութային իր խնայողություններն ապաստենցնելու մասին դատական որոշումը չկատարելու կապակցությամբ:

Դիմողը նախքան ՀՄՖՀ-ի կազմալուծումը՝ գերմանական մարկով որոշակի գումար էր մուտքագրել նախկին *Privredna banka Sarajevo Filijala Banja Luka* բանկում ունեցած երկու արտարժութային խնայողա-

կան հաշիվներին: Նա տարբեր առիթներով քանիցս ապարդյուն փորձել էր հետ ստանալ իր խնայողությունները: 1998թ. նոյեմբերի 26-ին դատարանը դիմողի վերաբերյալ կայացրել էր որոշում, որով բանկին պարտավորեցրել էր վերադարձնել նրա հաշիվներում առկա բոլոր գումարները և փոխհատուցել տույժերն ու իրավական ծախսերը: 2002թ. հունվարի 18-ին, ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան և բանկի մասնավորեցման գործընթացի արդյունքում դիմողի արտարժութային հաշիվները որպես հանրային պարտք վերագրվել էին Respublika Srpska-ին: 2006թ. ապրիլի 15-ին Բոսնիան և Հերցեգովինան (այսինքն՝ պետությունը) ստանձնել էին այդ պարտքի մարման ապրտավորությունը՝ 2006թ. ընդունված Նախկին արտարժութային խնայողությունների մասին օրենքի 1-ին մասի հիման վրա:

Դատարանն արձանագրել էր 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում, քանի որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով պաշտպանվող դատարանի մատչելիության իրավունքի բուն նշանակությունը նսեմացվել էր՝ դրամական միջոցներն ապաստեցնելու վերաբերյալ դատական որոշումն ի կատար չածելու արդյունքում: Դատարանն ընդունել էր, որ «նախկին» արտարժութային խնայողությունների մեծ մասը կարող էր դադարել գոյություն ունենալուց մինչև նախկին ՀՄՖՀ-ի կազմալուծումը կամ կազմալուծման ընթացքում և այդ երկրի բանկային և դրամական համակարգերի մասնատման արդյունքում, սակայն եզրակացրել էր, որ այդ հանգամանքները պետք է պարզվեն ավելի շուտ, քան ներպետական ատյաններում գործի վերջնական լուծումը, և վիճարկման ենթակա չեն այն որոշումները, որոնցով դատարանները գործին տվել են վերջնական լուծում: Դատարանն արձանագրել էր նաև թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Suljagić v. Bosnia and Herzegovina գործով դիմողը 1970-ականներից մինչև 1980-ական թվականներն առևտրային բանկում արտարժույթ էր ավանդադրել: Չնայած Բոսնիա և Հերցեգովինան 1992 թվականին ստանձնել էր ՀՄՖՀ-ից սնացած «նախկին» արտարժութային խնայողությունների երաշխավորությունը, դիմողը երբևէ չէր կարողացել ազատորեն օգտվել իր խնայողություններից՝ սահմանված տարբեր դրույթների պատճառով: Դիմողը կարող էր իր խնայողությունները վերածել մասնավորեցման կտրոնների, որոնք կարելի էր օգտագործել պետական ընկերություններ ձեռք բերելու ժամանակ: Մինչև վերջերս գործող օրենսդրության համաձայն՝ դիմողը կարող էր ստանալ մոտ 500 եվրո կանխիկ գումար, իսկ մնացած խնայողությունները կարող էր ստանալ պետական պարտատոմսերով: 2006թ. հունիսի 20-ին Դատարանը զանգատն ընդունելի էր համարել:

Դատարանը քննել է նաև զանգատների՝ կապված Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրներում խնայողությունների արժեքի նվազեցման դեպքերի հետ:

Rudzińska v. Poland գործով դիմողը զանգատ էր ներկայացրել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ՝ նշելով, որ պետությունը

չի կատարել ֆինանսական աջակցություն ցուցաբերելու իր պարտավորությունները՝ կապված 1983 թվականին գործող օրենսդրության հիման վրա բացված բնակարանային խնայողական հաշվի հետ: Մասնավորապես, 1993 և 1996 թվականներին օրենսդրությունում տեղի ունեցած փոփոխություններից հետո նրա խնայողություններն այլևս ենթակա չէին վերահաշվարկման՝ արժեզրկման ազդեցությունն ամբողջությամբ վերացնելու նպատակով: Դատարանն այն կարծիքի էր, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը չի կարող պետություններին ուղղակիորեն պարտավորեցնել՝ պարբերական ինդեքսավորման միջոցով պահպանելու բանկային կամ ֆինանսական հաստատություններում ներդրված գումարների գնողունակությունը: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դիմողի գանգատի առարկան կարող էր այնպես ընկալվել, որ բնակարան ձեռք բերելու համար խնայողական հաշիվներ պահող քաղաքացիներին պետության կողմից տրամադրվող երաշխիքների շրջանակների նեղացման արդյունքում դիմողն ի վիճակի չէր բնակարանի տեղ դառնալ, ինչի համար էլ արվում էին խնայողությունները, Դատարանը հիշեցրել էր, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը չի վերաբերում գույքի սեփականատեր դառնալու իրավունքին, և գանգատն անընդունելի էր համարել:

Gayduk and others v. Ukraine գործով դիմողներն Ուկրաինայի քաղաքացիներ էին, ովքեր խնայողական հաշիվներ էին բացել Ուկրաինայի խնայողական բանկում, որը մինչև 1992 թվականը ԽՍՀՄ խնայողական բանկի անբաժանելի մասն էր հանդիսանում: Այդ ժամանակ խնայողությունների վճարումը երաշխավորված էր պետության կողմից: 1996 թվականին Ուկրաինայի իշխանությունները դրամական բարեփոխումներ էին իրականացրել, ինչն ազդել էր դիմողի՝ առանց այն էլ սղաճի արդյունքում արժեզրկված ավանդների վրա: Բացի դրանից, 1996 թվականին ընդունված Ուկրաինայի քաղաքացիների ավանդների (Փոխհատուցման պետական երաշխավորման) մասին օրենքով հաստատվեց ինդեքսավորված խնայողություններն աստիճանաբար վճարելու համակարգ. վճարումները պետք է իրականացվեին՝ հաշվի առնելով հաշվետիրոջ տարիքը, ավանդի գումարը և այլ չափանիշներ: Դիմողները, ովքեր Ուկրաինայում ևս հայց էին ներկայացրել, գանգատվում էին թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ:

1996թ. ընդունված օրենսդրությամբ սահմանված ավանդների ինդեքսավորված արժեքից գոյացող գումարների կապակցությամբ Դատարանը նշել էր, որ դրանց առկայությունը կախված է պետության կողմից զանձապետարանին որոշակի պայմաններով հանձնված գումարների առկայությունից: Այդ է պատճառը, որ ներպետական դատարաններում իրականացված վարույթների ընթացքում դիմողներին պատկանող առկա սեփականությանն անդրադարձ չէր կատարվել: Այդ առնչությամբ Դատարանը կրկնել էր, որ խնայողությունների ինդեքսավորում պահանջելու

իրավունքը, որպես այդպիսին, երաշխավորված չէ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով, և գանգատն անընդունելի էր համարել:

Appolonov v. Russia գործով դիմողը գանգատվել էր թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առնչությամբ առ այն, որ Խճայողական բանկում ավանդադրված իր խնայողությունների արժեքն էականորեն նվազել է տնտեսական բարեփոխումների արդյունքում, և որ պետությունը հավուր պատշաճի չի կատարել արժեգրկման հետևանքները վերացնելու նպատակով ավանդները վերագնահատելու իր պարտավորությունը, չնայած նման պարտավորություն ստանձնել էր խնայողությունների վերաբերյալ 1995 թվականին ընդունված օրենքով: Դատարանն այնուհետև նշել էր, որ պետությունը, այնուամենայնիվ, նման պարտավորություն ստանձնել է՝ ընդունելով խնայողությունների մասին օրենք, որի նպատակը մինչև 1991թ. հունիսի 20-ը բանկում ավանդադրված դրամական գումարները վերագնահատող պետական համակարգի ստեղծումն էր: Ըստ այդ օրենքի՝ խնայողական ավանդները պետք է վերածվեին հատուկ արժեթղթերի, որոնք կերաշխավորեին նույն գնողունակությունը, ինչ տեղական արժույթն ուներ 1990 թվականի դրությամբ: Դատարանը գանգատն անընդունելի էր համարել (տե՛ս նաև *Grishchenko v. Russia* գործը):

Հարկերի հետ կապված հարցեր

Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը միանշանակ ճանաչում է հարկեր, տուգանքներ և այլ գանձումներ սահմանելու՝ պետության իրավունքը: Դրանց վճարումն ապահովելու համար կիրառվող միջոցները թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի երկրորդ պարբերությամբ սահմանված են որպես օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն: Պետությունն այդ հարցում օժտված է հայեցողության լայն շրջանակով: Այնուամենայնիվ, եթե հարկումները տվյալ անձին չափազանց մեծ անհարմարություններ են պատճառում կամ լրջորեն ազդում են նրա ֆինանսական դրության վրա, կոնվենցիոն մարմինները կարող են քննության առնել գանգատը:

Buffalo S.r.l. in liquidation v. Italy գործով Դատարանը նաև եզրակացրել էր, որ երբ ներպետական իշխանությունները պարզել էին, որ հարկերի գերավճար է կատարվել, դրա վերադարձի ուղացումը հանգեցրել էր խախտման: Նույն կերպ, *S.A. Dangeville v. France* գործով Դատարանը նշել էր, որ դիմողը պետության պարտապանն է հանդիսանում, քանի որ սխալմամբ ավելացված արժեքի հարկ էր վճարել, և առնվազն օրինաչափ հավակնություն ուներ, որ այդ գումարը կփոխհատուցվի: Փոխհատուցում ստանալու անհնարիության արդյունքում տեղի էր ունեցել խախտում:

Špaček, s.r.o. v. the Czech Republic գործով, որում ներկայացված գանգատները վերաբերում էին եկամտահարկի մասին օրենսդրության մատչելիությանը և կանխատեսելիությանը, իսկ դիմողն ավելի շուտ ընկե-

լություն էր, քան անհատ, Դատարանն առաջարկել էր օգտվել մասնագիտական խորհրդատվությունից, որը կալող էր կիրառված միջոցի կանխատեսելիության աստիճանը գնահատելու գործոն հանդիսանալ:

Հարկերի հետ կապված հարցերը թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի լույսի ներքո քննելիս Դատարանի մոտեցումը կարելի է համեմատել հարկային բնույթի վեճերի քննության ժամանակ վերջինիս կողմից դրսևորվող մոտեցմանը, որն, սկզբունքորեն, չի վերաբերում 6-րդ հոդվածի կարգավորման առարկային, եթե իրավախախտման բնույթը կամ պատժի ծանրությունը քրեական հանցանքի տարրեր չի պարունակում (տե՛ս *Bendenoun v. France* գործը):

Մեջբերված նախադեպերի ցանկ

- Agrotexim and others v. Greece*, judgment of 24 October 1995, Series A no. 330-A
Aka v. Turkey, judgment of 23 September 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-VI
Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and others v. Portugal, nos. 29813/96 and 30229/96, ECHR 2000-I
Androsov v. Russia, no. 63973/00, 6 October 2005
Anheuser-Busch Inc. v. Portugal [GC], no. 73049/01, ECHR 2006
Appolonov v. Russia (dec.), no. 67578/01, 29 August 2002
Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy, no. 31524/96, ECHR 2000-VI
Bendenoun v. France, no. 12547/86, 24 February 1994
Blečić v. Croatia [GC], no. 59532/00, ECHR 2006-
Broniowski v. Poland [GC], no. 31443/96, ECHR 2004-V
Brumărescu v. Romania [GC], no. 28342/95, ECHR 1999-VII
Buffalo S.r.l. in liquidation v. Italy, no. 38746/97, 3 July 2003
Bugarški and Von Vuchetich v. Slovenia (dec.), no. 44142/98, 3 July 2001
Burđov v. Russia, no. 59498/00, ECHR 2002-III
Buzescu v. Romania, no. 61302/00, 24 May 2005
Canea Catholic Church v. Greece, judgment of 16 December 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-VII
Chapman v. the United Kingdom [GC], no. 27238/95, ECHR 2001-I
Chassagnou and others v. France [GC], nos. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, ECHR 1999-III
Cvijetić v. Croatia, no. 71549/00, 26 February 2004
Des Fours Walderode v. the Czech Republic (dec.), no. 40057/98, ECHR 2004-V
Djidrovski v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia” (dec.), no. 46647/99, 11 October 2001
Dočevski v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia” (dec.), no. 66907/01, 22 November 2001
Domalewski v. Poland (dec.), no. 34610/97, ECHR-2000
Draon v. France [GC], no. 1513/03, 6 October 2005
Dumanovski v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”, no. 13898/02, 8 December 2005
Durini v. Italy, no. 19217/91, no. 19217/91, Commission decision of 12 January 1994, DR 76B
Former King of Greece and others v. Greece [GC], no. 25701/94, ECHR 2000-XII
Fuklev v. Ukraine, no. 71186/01, 7 June 2005
Gaćeša v. Croatia (dec.), no. 3389/02, 21 September 2006
Gayduk and others v. Ukraine (dec.), 45526/99, 2 July 2002
Gaygusuz v. Austria, judgment of 16 September 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-IV
Gillow v. the United Kingdom, judgment of 24 November 1986, Series A no. 109
Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic (dec.) [GC], no. 39794/98, ECHR 2002-VII
Grishchenko v. Russia (dec.), no. 75907/01, 8 July 2004
Hadžić v. Croatia (dec.), no. 48788/99, 13 September 2001

Handyside v. the United Kingdom, judgment of 7 December 1976, Series A no. 24
Hentrich v. France, judgment of 22 September 1994, Series A no. 296-A
H.F. v. Slovakia (dec.), no. 54797/00, 9 December 2003
Hingitq and Others v. Denmark (dec.), no. 18584/04, ECHR 2006
Holy Monasteries (The) v. Greece, judgment of 9 December 1994, Series A no. 301-A
Hutten-Czapska v. Poland [GC], no. 35014/97, ECHR 2006
Iatridis v. Greece [GC], no. 31107/96, ECHR 1999-II
Immobiliare Saffi v. Italy [GC], no. 22774/93, ECHR 1999-V
Inze v. Austria, judgment of 28 October 1987, Series A no. 126
Jahn and others v. Germany [GC], nos. 46720/99, 72203/01 and 72552/01, ECHR 2005-
James and others v. the United Kingdom, judgment of 21 February 1986, Series A no. 98
Janković v. Croatia, no. 43440/98, 12 October 2000
Jantner v. Slovakia, no. 39050/97, 4 March 2003
Jeličić v. Bosnia and Herzegovina, no. 41183/02, ECHR 2006
J.L.S. v. Spain (dec.), no. 41917/98, ECHR 1999-V
Kopecký v. Slovakia [GC], no. 44912/98, ECHR 2004-IX
Kovačić and others v. Slovenia, nos. 44574/98, 45133/98 and 48316/99, 6 November 2006
Kovalenok v. Latvia (dec.), no. 54264/00, 15 February 2001
Kačmár v. Slovakia, no. 40290/98, 9 March 2004
Krisper v. Slovenia (dec.), no. 47825/99, 25 avril 2002
Larkos v. Cyprus [GC], no. 29515/95, ECHR 1999-I
Lazarević v. Croatia (dec.), no. 50115/99, 7 December 2000
Loizidou v. Turkey, judgment of 18 December 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI
Malhous v. the Czech Republic (dec.), no. 33071/96, ECHR 2000-XII
Maltzan and others v. Germany (dec.) [GC], nos. 71916/01, 71917/01 and 10260/02, ECHR 2005
Marckx v. Belgium, judgment of 13 June 1979, Series A no. 31
McLeod v. the United Kingdom, judgment of 23 September 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-VII
Mellacher and others v. Austria, judgment of 19 December 1989, Series A no. 169
Mrkić v. Croatia (dec.), no. 7118/03, 8 June 2006
Müller v. Austria, no. 5849/72, Commission report of 1 October 1975, Decisions and Reports (DR) 3
Nadbiskupija Zagrebačka v. Slovenia (dec.), no. 60376/00, 27 May 2004
Niemietz v. Germany, judgment of 16 December 1992, Series A no. 251-B
O.N. v. Bulgaria (dec.), no. 35221/97, 6 April 2000
Öneryıldız v. Turkey [GC], no. 48939/99, ECHR 2004-XII
Öztürk v. Turkey [GC], no. 22479/93, ECHR 1999-VI
Papamichalopoulos and others v. Greece, judgment of 24 June 1993, Series A no. 260-B
Pellegrin v. France [GC], no. 28541/95, ECHR 1999-VIII
Pentidis and others v. Greece, no. 23238/94, Commission's report of 27 February 1996, Reports of Judgments and Decisions 1997-III
Pincovő and Pinc v. the Czech Republic, no. 36548/97, ECHR 2002-VIII

Pine Valley Developments Ltd and others v. Ireland, judgment of 29 November 1991, Series A no. 222

Predojevič and others v. Slovenia (dec.), nos. 43445/98, 49740/99, 49747/99 and 54217/00, 7 June 2001

Pressos Compania Naviera S.A. and others v. Belgium, judgment of 20 November 1995, Series A no. 332

Prodan v. Moldova, no. 49806/99, ECHR 2004-III (extracts)

Rudzińska v. Poland (dec.), no. 45223/99, ECHR 1999-VI

S v. the United Kingdom, no. 11716/85, Commission decision of 14 May 1986, Decisions and Reports (DR) 47

S.A. Dangeville v. France, no. 36677/97, 16 April 2002

Schirmer v. Poland, no. 68880/01, 21 September 2004

Schwengel v. Germany (dec.), no. 52442, ECHR 2000

Selzuk and Asker v. Turkey, judgment of 24 April 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-II

Shmalko v. Ukraine, no. 60750/00, 20 July 2004

Sirc v. Slovenia (dec.), no. 44580/98, 22 June 2006

Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands, no. 12633/87, Commission decision of 4 October 1990, Decisions and Reports (DR) 66, t₂ 70

Solodyuk v. Russia, no. 67099/01, 12 July 2005

Sorić v. Croatia (dec.), no. 43447/98, 16 March 2000

Sovtransavto Holding v. Ukraine (dec.), no. 48553/99, 27 September 2001

Špaček, s.r.o. v. the Czech Republic, no. 26449/95, 9 November 1999

Sporrong and Lönroth v. Sweden, judgment of 23 September 1982, Series A no. 52

Stec and Others v. the United Kingdom (dec.) [GC], nos. 65731/01 and 65900/01, to be published in ECHR 2005

Străin and others v. Romania, no. 57001/00, ECHR 2005

Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece, judgment of 9 December 1994, Series A no. 301-B

Storkiewicz v. Poland (dec.), no 39860/98, ECHR 1999

Svenska Managementgruppen AB v. Sweden (dec.), no. 11036/84, Commission decision of 1 December 1985, DR 45, t₂ 211

Teteriny v. Russia, no. 11931/03, 30 June 2005

Tre Traktörer AB v. Sweden, judgment of 7 July 1989, Series A no. 159

Trajkovski v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia" (dec.), no. 53320/99, ECHR 2002-IV

Tričković v. Slovenia (dec.), no. 39914/98, 27 May 1998

Truhli v. Croatia (dec.), no. 45434/99, 12 December 2000

Van Marle and others v. the Netherlands, judgment of 26 June 1986, Series A no. 101

Vasilescu v. Romania, judgment of 22 May 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-III

Velosa Barreto v. Portugal, judgment of 21 November 1995, Series A no. 334

X v. Germany, no. 8410/78, Commission decision of 13 December 1979

Yağci and Sargin v. Turkey, judgement of 8 June 1995, Series A no.319-A, t₂ 16 §40

Zaklanac v. Croatia (dec.), no. 48794/99, 15 November 2001

ASSOCIATION OF JUDGES
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

**THE RIGHT TO PROPERTY UNDER THE EUROPEAN
CONVENTION ON HUMAN RIGHTS**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

**ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՍԱՐԴՈՒ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅՈՒՄ**

Խմբագիր՝
Անգլերենից նյութերի
քարզմանությունը՝
Լեզվադճական խմբագրումը՝
Տեխնիկական խմբագիր՝
Համակարգչային էջադրող՝

ՎԱՀԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

**Հայկ Խեմչյանի
Աիդա Կարապետյանի
Արարատ Թովմասյան
Տիգրան Հովհաննիսյան**

«Անտարես» հրատարակչատուն
Երևան-0009, Մաշտոցի 50ա/1
Հեռ.՝ +(374 10) 58 10 59, 56 15 26
Հեռ./ֆաքս՝ +(374 10) 58 76 69
antares@antares.am
www.antares.am

